

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЦІННОСТЕЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ І
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЩІ**

Виконала: студентка II курсу,
групи 8.0530
спеціальності: 053 Психологія
Чернова Вікторія Василівна
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології Губа Н.О.
Рецензент: д.психол.н., професор
каф. педагогіки
та психології освітньої діяльності
Шевченко Н.Ф.

Запоріжжя

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти «магістр»
Спеціальність 053 психологія
Освітньо-професійна програма 053 «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Губа Н.О.

_____ 2021 року
«__»_____

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Черновій Вікторії Василівні

1. Тема роботи (проекту) «Взаємозв'язок цінностей Революції Гідності і національної ідентичності українців в юнацькому віці»

керівник роботи Губа Наталія Олександрівна, к.псих.н., доцент кафедри психологія

затверджені наказом ЗНУ від «30» липня 2021 року №1136-з

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи наукові праці дослідників, що визначають поняття аксіосфери та цінностей: С. Матяж, А.Березянська, Н. Янкіна, Ю. Оборотов та К. Горобець. Роботи психологів-практиків, на яких ґрунтується наше дослідження: М. Рокіч та Ш. Шварц.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) проаналізувати дослідження, пов'язані з питаннями цінностей та еволюції ідей цінностей в Україні (періоду Революції Гідності зокрема); провести анкетування молоді, що базуватиметься на основі методик М. Рокіча та Ш. Шварца з метою перевірки тези про вплив цінностей Революції Гідності на цінності української молоді; сформулювати відповідно до теоретичної бази й проведеного анкетування та представити матрицю цінностей сучасної української молоді.

6. Консультанти розділів роботи (проекту):

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Губа Н.О.	02.08.2021	02.08.2021
Перший розділ	Губа Н.О.	13.09.2021	13.09.2021
Другий розділ	Губа Н.О.	15.10.2021	15.10.2021
Третій розділ	Губа Н.О.	15.11.2021	31.10.2021
Висновки	Губа Н.О.	22.11.2021	26.11.2021

7. Дата видачі завдання 05.05.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Травень 2021 р.	Виконано
2.	Збір матеріалів для аналізу	Червень 2021 р.	Виконано
3.	Написання вступу	Червень 2021 р.	Виконано
4.	Написання розділу 1	Вересень 2021 р.	Виконано
5.	Написання розділу 2	Жовтень 2021 р.	Виконано
6.	Написання розділу 3	Листопад 2021 р.	Виконано
7.	Формулювання висновків, оформлення роботи	Листопад 2021 р.	Виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	Грудень 2021р.	Виконано
9.	Захист роботи	Грудень 2021 р.	Виконано

Студент

_____ (підпис)

Чернова В.В.

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

_____ (підпис)

Губа Н.О.

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис)

Неманежина А.О.

(ініціали та прізви)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 95 сторінок (основного тексту 81), 2 таблиці, 9 рисунків, 66 джерел, 1 додаток.

Об'єкт дослідження – матриця цінностей української молоді.

Предмет дослідження – вплив цінностей Революції Гідності на матрицю цінностей сучасної української молоді.

Мета роботи – перевірити гіпотезу про те, що цінності Революції Гідності мали вплив на аксіосферу України та на сучасну українську молодь, простежити шляхи реалізації цього впливу (якщо гіпотеза підтвердиться).

Гіпотеза дослідження: цінності Революції Гідності здійснили вплив на формування цінностей сучасної української молоді; цінності Революції Гідності посідають чільне місце у системі національної аксіосфери України.

Методи дослідження: аналіз й синтез, узагальнення, систематизація, класифікація, історично-порівняльний метод – для теоретичної частини дослідження; анкетування та методика «Матриця цінностей» – для практичної частини. Методи обробки даних – кількісний (що стосується даних у відсотках і виявлення тенденцій) та якісний аналіз (окремих відповідей респондентів).

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні впливу цінностей Революції Гідності на систему цінностей сучасної молоді.

Галузь використання: дисципліни соціології, філософії та психології; загальноосвітні школи.

ЦІННОСТІ, РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ, МАТРИЦЯ ЦІННОСТЕЙ,
АКСІОСФЕРА, УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ.

SUMMARY

Chernova V.V. The relationship between the values of the Revolution of Dignity and National Identity of Ukrainian teenagers.

Qualifying work of the master: 81 pages, 2 tables, 9 drawing, 66 sources, 1 addition.

The object of research is the matrix of values of Ukrainian youth.

The subject of the research is the influence of the values of the Revolution of Dignity on the matrix of values of modern Ukrainian youth.

The work aims to test the hypothesis that the values of the Revolution of Dignity had an impact on the axiosphere of Ukraine and on modern Ukrainian youth, to trace the ways of realization of this influence.

Solved tasks:

1) to analyze research related to issues of values and the evolution of ideas of values in Ukraine (the period of the Revolution of Dignity in particular);

2) to conduct a survey of young people, which will be based on the methods of M. Rokich and S. Schwartz to test the thesis about the impact of the values of the Revolution of Dignity on the values of Ukrainian youth;

3) to form by the theoretical basis and the conducted questionnaire and to present a matrix of values of modern Ukrainian youth.

In the first section "Theoretical and methodological principles of the study of the system of values of the state," we analyzed the features of the formation of the national axiosphere of Ukrainians. They singled out common values during the historical stages of the state's development. In addition, we have described the core values of the Revolution of Dignity.

In the second section we considered in detail and analyzed the features of the methods of M. Rokich, S. Schwartz, and Eisenhower. We described the methods, their pros, and their cons. As a result, a base for our questionnaire was formed. We also gave the values of the values used by the respondents in the third section.

In the third section, we present a description and characteristics of our own methodology "Value Matrix". We described the survey's results, advantages, and disadvantages and drew the appropriate conclusions.

During the survey, we created our survey in Google Forms, with the help of which we interviewed 80 respondents. The survey contained open-ended and closed-ended questions. We analyzed the answers of the respondents and derived patterns that allowed us to form a "Matrix of youth values" and conclude that the hypothesis at this stage of the study is confirmed. The events of the Revolution of Dignity affect the personal values of Ukrainian youth.

In conclusion, we would like to note that our results are a good basis for further study of the value sphere of Ukrainians. We analyzed the features of the formation of the axiosphere of Ukraine at different stages of development of the state, which can also be a meaningful basis for future researchers.

Keywords: values, Revolution of Dignity, matrix of values, axiosphere, Ukrainian youth

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ДЕРЖАВИ.....	10
1.1 Аксіосфера держави: поняття, структура та функції.....	10
1.2 Національна аксіосфера України: еволюція та її чинники.....	18
1.3 Роль і місце цінностей Революції Гідності у системі сучасної аксіосфери України.....	24
РОЗДІЛ 2. ЦІННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	32
2.1 Аналіз методик дослідження ціннісних систем	32
2.2 Визначення цінностей, що склали основу дослідження	44
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ ЗА АВТОРСЬКОЮ МЕТОДИКОЮ «МАТРИЦЯ ЦІННОСТЕЙ».....	51
3.1 Організація і методи дослідження.....	51
3.2 Інтерпретація результатів дослідження.....	53
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТОК А.....	87

ВСТУП

Упродовж історичного розвитку суспільства цінності відігравали критично важливе значення у житті людей, впливаючи на ідеологію та формуючи вектор розвитку держав і світу загалом. Саме тому вони привертають значну увагу дослідників. Особливого ж значення набувають розвідки, що присвячені цінностям молодого покоління, оскільки саме молодь є рушійною силою розвитку суспільства, саме її ціннісні орієнтири впливатимуть на майбутнє країн і світовий порядок денний.

У сучасній науці моральні стандарти та ідеали молоді перебувають більше у площі філософських наукових досліджень, а між іншим, саме вони мають значний вплив на консолідацію суспільства і є чинником, що здійснює вплив на людську повсякденну поведінку, відносини між людьми, усвідомлення самих себе і свого місця у житті, тому потребують розгляду у системі психологічних наук. Поруч із тим, важливо не лише досліджувати те, які цінності входять до системи молодіжних цінностей, але і розуміти та аналізувати фактори, які вплинули на їх формування.

Звертаючись до чинників формування системи цінностей, важливо досліджувати не тільки особистісні фактори та навколишнє середовище, що відповідали за формування моральних стандартів, але й історичне тло як важливу складову соціальних передумов формування цінностей. Адже кожна важлива історична епоха відіграла значну роль у зміні ціннісних орієнтацій суспільства. Одна із таких важливих подій у процесі формування української державності – Революція Гідності – на нашу думку, здійснила вплив на формування аксіосфери України та ввійшла в основу ідеалів нового покоління українців. Усвідомлення рівня впливу Революції Гідності на систему цінностей молоді дають змогу зрозуміти та проаналізувати чинники, через які відбувається ті або інші процеси у суспільстві, сприяти попередженню негативних ситуацій у майбутньому, а також простежити специфіку

постмайданних цінностей молоді. Більше того, дослідження цінностей сучасної молоді дозволить сформуванати якісніший підхід до національно-патріотичного виховання. Варто зазначити, що частково питанням цінностей української молоді та впливу Революції Гідності на них присвячена значна кількість робіт. Саме через це вважаємо доцільним говорити про актуальність дослідження.

Методологічну і теоретичну основу дослідження складають праці таких дослідників: В. Андрущенко, В. Баранівського, С. Драч, А. Ручки та інших. Багато досліджень та статей, пов'язаних із цінностями Революції Гідності, розміщено у матеріалах Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності. В основу емпіричного дослідження лягли методики авторства Ш. Шварца та М. Рокіча, а також відомий модель планування – матриця Ейзенхауера.

Об'єктом дослідження є матриця цінностей української молоді.

Предметом дослідження є вплив цінностей Революції Гідності на матрицю цінностей сучасної української молоді.

Мета роботи: перевірити гіпотезу про те, що цінності Революції Гідності мали вплив на аксіосферу України та на сучасну українську молодь, простежити шляхи реалізації цього впливу (якщо гіпотеза підтвердиться).

Гіпотеза дослідження – цінності Революції Гідності здійснили вплив на формування цінностей сучасної української молоді; цінності Революції Гідності посідають чільне місце у системі національної аксіосфери України.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) проаналізувати дослідження, пов'язані з питаннями цінностей та еволюції ідей цінностей в Україні (періоду Революції Гідності зокрема);

2) провести анкетування молоді, що базуватиметься на основі методик М. Рокіча та Ш. Шварца з метою перевірки тези про вплив цінностей Революції Гідності на цінності української молоді;

3) сформуванати відповідно до теоретичної бази й проведеного анкетування та представити матрицю цінностей сучасної української молоді.

У роботі застосовані такі методи дослідження: аналіз й синтез, узагальнення, систематизація, класифікація, історично-порівняльний метод – для теоретичної частини дослідження; анкетування та методика «Матриця цінностей» – для практичної частини. Методи обробки даних – кількісний (що стосується даних у відсотках і виявлення тенденцій) та якісний аналіз (окремих відповідей респондентів).

Наукова новизна результатів дослідження полягає у комплексному дослідженні впливу цінностей Революції Гідності на систему цінностей сучасної молоді. Зокрема:

вперше:

- презентовано основну процедуру формування «Матриці цінностей» за авторською методикою;

- проведено анкетування серед студентської молоді для перевірки гіпотези про вплив ідей Революції Гідності на їхню систему цінностей;

- проведено авторську методику «Матриця цінностей»;

вдосконалено та уточнено:

- застарілі методики на виявлення системи цінностей;

- зміст поняття «аксіосфера», «цінності» у контексті психологічного дискурсу;

набули подальшого розвитку:

- ідеї про вплив Революції Гідності на національну парадигму;

- наукові уявлення про ціннісні орієнтації молоді у сфері психологічних досліджень.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів у тому, що вони можуть бути використані на дисциплінах соціології, філософії та психології; при формуванні вектору національно-патріотичного виховання молоді в освітньому процесі; під час написання наукових досліджень студентами-психологами, філософами та соціологами, а також у подальших наукових і практичних розробках.

Надійність і достовірність результатів дослідження можуть бути забезпечені через взаємопов'язаність та послідовність використання вищезазначених методів наукового пізнання дійсності. Окрім цього, використання обраних методів не викликає протиріч із поставленими метою, завданнями та гіпотезою дослідження та з професійною етикою психолога.

Що стосується достовірності емпіричного дослідження, варто зробити кілька пересторіг. У першу чергу, зазначимо, що проведене нами анкетування відноситься до інсорсингових (тобто, проведених власними силами). Через це наголошуємо, що наше дослідження характеризується нижчою репрезентативністю. По-друге, оскільки часові рамки теж обмежені, дослідження не лонгітюдне. По-третє, у практичній частині роботи ми звернулися до нерепрезентативної вибірки, оскільки цей метод підходить для проведення пілотних проєктів. Як зазначають дослідники-психологи та соціологи, проведення попереднього зрізу на невеликій аудиторії допомагає відстежувати основні переваги та недоліки нових методик та дозволяє автору аналізувати свої помилки. Саме тому на цьому етапі роботи ми вирішили звернутися саме до такої вибірки та тривалості дослідження.

Апробація результатів роботи. Частково отримані дані дослідження були апробовані авторкою на наукових конференціях: «Молода наука-2021» (м. Запоріжжя, Запорізький національний університет, 19-24 квітня 2021 року), та при написанні роботи на II конкурс студентських наукових робіт на здобуття Відзнаки імені Сергія Кемського.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить сторінок, список використаних джерел нараховує найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ДЕРЖАВИ

1.1 Аксіосфера держави: поняття, структура та функції

Філософія розглядає буття у кількох аспектах: «буття природи (рукотворної та недоторканної); буття людини (специфічне та її буття у світі речей); буття духовне (об'єктивне та індивідуалізоване), а також буття соціальне (суспільне та буття окремої людини в суспільстві)» [49]. Продовжуючи розподіляти життя за категоріями, підемо ще далі, завваживши, що дослідники розмежовують такі форми організації живого на планеті, як біосфера, антропосфера, соціосфера, техносфера, ноосфера й інші [49]. За аналогією з цими формами дослідники виокремлюють ще одну, порівняно нову у науці форму – аксіосфера. Остання є складовою соціосфери, пов'язана із цінностями, які існують у суспільстві або у конкретної людини, та є невід'ємною частиною функціонування та історичного розвитку держави.

Цінності формують серцевину розвитку та існування цивілізації, навколо них консолідувалися та інтегрувалися суспільства і громади, що відбувалося впродовж історії людства. Згідно до дослідження «Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах», вони ж є «детермінантами суспільних трансформацій» [50]. Не виникає жодного сумніву у тому, що ціннісна складова активно використовувалася та використовується донині у політичній, освітній, культурній і суспільних комунікаціях. Як слушно завважують С. Матяж і Березянська А., «Цінності, їхній характер, особливості, як і система цінностей у суспільстві в цілому, є своєрідними орієнтирами у формуванні світогляду, духовного світу людини, а прагнення до володіння ними – важлива умова придбання людиною необхідного життєвого досвіду і його соціалізації» [3]. З огляду на це, цінності здобуваються людьми у процесі

соціальної взаємодії, вони є фактором, що свідчить про приналежність до тої або іншої общини.

Очевидно, саме це і є причиною того, чому цінності є критично важливими для нормального функціонування держави як апарату та соціального явища. На їх основі будуються політичні програми, ідеології та елементи корпоративної культури; вони ж визначають напрямок руху не тільки окремих людей чи інституцій, а й усієї нації загалом. Саме тому вивчення аксіосфери держави у різних наукових сферах є критично важливими та практично корисними.

Для кращого розуміння специфіки теми дослідження пропонуємо ознайомитися з її ключовими поняттями – зокрема, з вищезгаданими дефініціями «аксіосфера» та «цінності».

Поняття аксіосфери, на думку дослідниці Н. Янкіної, означає « <...> усю область ціннісного ставлення людини до світу і змістовно включає у себе: у першу чергу, світ цінностей; по-друге, суб'єктивну реальність ціннісного усвідомлення світу цінностей у вигляді ціннісних уявлень, оцінок, ідеалів, канонів, образів» [65]. Звертаємо увагу на те, що авторка звертається до інтерпретації аксіосфери як суб'єктивної реальності. На нашу думку, це слухна оцінка аксіосфери, оскільки у зв'язку з людським фактором, вона містить широке поле для інтерпретацій й апріорі не може бути об'єктивною.

Інші дослідники, Ю. Оборотов та К. Горобець, пропонують власне тлумачення поняття «аксіосфера держави», обґрунтовуючи її як « <...> система ціннісних характеристик держави, що виражають її соціальне призначення і виступають нормативними вимогами до здійснення державою влади і функціонування механізму держави» [34]. У цьому визначенні більша увага присвячена саме державотворчому та політичному аспекту застосування цінностей. На нашу думку, у зв'язку з тематичною особливістю нашого дослідження та беззаперечною важливістю й впливом цінностей як націоформуючого елемента, доречно й обґрунтовано використовувати у цій

роботі поняття «національна аксіосфера» як ціннісна система всієї нації; ідеї її уявлення, навколо яких консолідується народ і будується держава.

Не можна не згадати той факт, що аксіосфера є предметом дослідження у психології. Наприклад, дослідники галузі соціальної психології розглядають ціннісні орієнтації як детермінанти професійної поведінки чи самостановлення, а також як чинники, що впливають на особливості інтерсуб'єктної комунікації. Так, за влучним визначенням А. Павліченка, «Цінності – це психосмислове утворення, яке формується на перетині мотиваційної сфери та світоглядних структур свідомості і в цьому контексті є найдієвішою категорією соціально зрілої та духовно здорової особливості, її оптимального функціонування і реалізації природних потенцій у культурному форматі фахової діяльності» [36].

Окрім цього, варто зазначити, що існує цілий пласт наукових розвідок, присвячених аксіопсихології особистості. Фундаторкою цього напряму є українська вчена З. Карпенко. Зокрема, вона сформулювала фундаментальне для психології цінностей поняття «аксіопсихіка»: «Цінність є неодмінним корелятом психічного, що дозволяє вести мову про аксіопсихіку – ціннісно-сміслову сферу особистості як репрезентанта цілісного зовнішньо-внутрішнього, суб'єкт-об'єктного доцільного зв'язку явищ, що узасаднює телеологізм як провідний методологічний принцип аксіологічної психології особистості» [22]. Її думки продовжують наступники, зокрема, А. Фурман: «Ціннісне зорієнтування особистості упредметнює її світогляд через конкретизацію суджень, переконань, оцінок, поглядів та принципів, які, своєю чергою, визначають найзагальніше бачення та розуміння світу і місце людини цьому, її життєві позиції, стратегії поведінки та діяльності» [58].

Основною ж категоріальною одиницею аксіосфери є цінність. Проаналізувавши кілька джерел, з'ясували, що у сучасній науці ще досі немає уніфікованого визначення поняття цінностей. Оскільки цінності знаходяться на перетині фундаментальних і прикладних дисциплін, характер кожної окремої інтерпретації залежить від дисципліни, школи та напряму, який представлений у дефініції. Так, у тлумачному словникові подається таке визначення: «1.

Виражена в грошах вартість чого-небудь; ціна. 2. перев. мн. Те, що має певну матеріальну або духовну вартість» [64].

Філософські студії значно ширше пояснюють значення цінностей, вказуючи, що «Цінність – термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного» [34]. Варто додати, що у використаному нами словникові розмежовуються поняття цінність та цінності моральні. Моральні цінності, за поглядом філософів, це: «1) осмислені моральною свідомістю, етично обґрунтовані належні доброчесності й відповідні їм норми поведінки<...>; 2) узагальнений зміст основних етичних понять <...> і принципів <...>; 3) безпосередньо значимі для людини універсальні зразки, вимоги, ідеали моралі, які мають самостійний статус, схвалюються суспільною думкою, знаходять втілення в праві, релігії, мистецтві, філософії» [13].

У свою чергу, психологія інтерпретує цю одиницю в інакший спосіб, акцентуючи увагу на ідейній складовій. Так, у психологічному словнику зазначається, що це: «...поняття, яке використовується у філософії і соціології для позначення об'єктів, явищ, їхніх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють у собі суспільні ідеали і виступають завдяки цьому як еталон належного» [64].

Галузь міжнародного та міжкультурного менеджменту розглядає це базове поняття з досить практичного кута зору: «Цінності – розуміння, норми поведінки, основні погляди груп і осіб. Вони можуть бути набутими або, як норми та звичаї, формально привнесеними ззовні. Цінності самі собою не можуть бути помітними для зовнішнього спостерігача. Їх можна визначити за допомогою існуючих символів» [35]. При цьому зазначається, що фахівцям у галузі зазвичай варто звертати увагу на ті цінності, що зазвичай сповідуються великими групами людей і які мають вплив на суспільство. До таких цінностей автори відносять: національну свідомість, соціальну поведінку, поведінку споживачів, рівень освіти і діючу технологію процесу, риси характеру та корупційний менталітет [35].

Специфіка обраної теми передбачає глибше осягнення того, якою є роль цінностей у внутрішній і зовнішній політиці та взагалі у процесі державотворення і трансформацій, через які проходить Україна у зв'язку зі змінами в аксіосфері. Саме тому вважаємо, що корисним буде звернутися до галузей політології, державознавства, історії (особливу увагу цьому приділимо у наступному розділі – *прим. авт.*) та розглянемо кілька теорій держави і права.

З одного боку, політичними науками цінності визначаються у першу чергу як «<...> інтерес, мотив і стимул розвитку теорії і практики політичних відносин, норм і зразків політичної діяльності» [25], а з іншого – вони ж (цінності – *прим. авт.*) є «об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до таких, що задовольняють її соціальні потреби, інтереси, які вона залучає у сферу своєї життєдіяльності» [25]. Таким чином, сама по собі аксіосфера держави – це уявний гіперреальний простір, що знаходиться у межах однієї країни та нації, але при цьому може розповсюджуватися і поза цими географічними рамками, в якому існують цінності як аксіологічні категорії, які можуть стимулювати політичну діяльність членів певного суспільства, залучати до сфери розбудови держави та ведення політики, але у ту саму чергу – бути витлумаченими у різний спосіб у зв'язку з індивідуальними особливостями кожного громадянина.

Очевидно, що така об'ємна складова буття держави містить складну та багатоступеневу структуру. Немає жодного сумніву у тому, що структурні елементи аксіосфери важливі для розвідок у світлі психології, зокрема для теми цього дослідження, оскільки дозволяють сформуванню уявлень про основні тематичні блоки системи цінностей суспільства. Це потенційно може допомогти при формуванні експериментальної бази цієї наукової роботи. Саме тому вважаємо за необхідне розглянути кілька концепцій щодо структури аксіосфери держави.

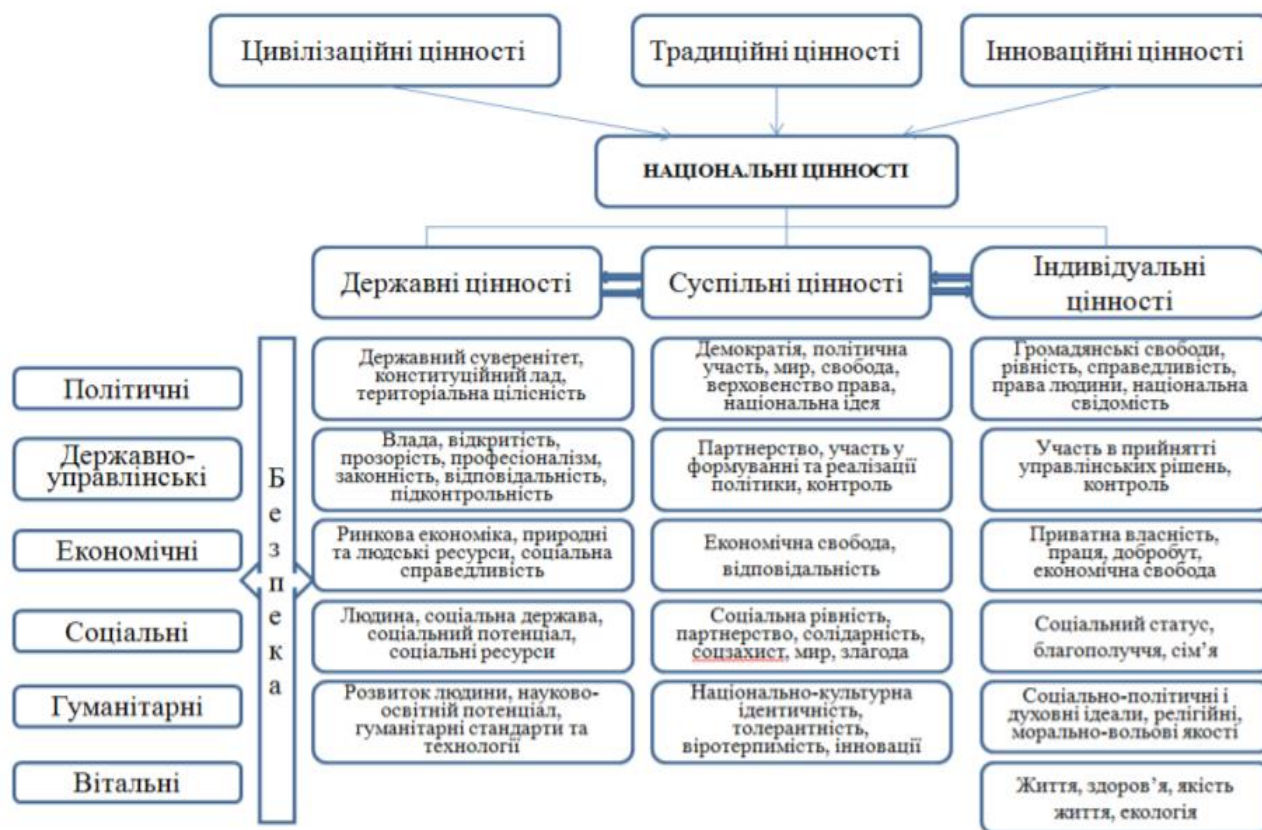

Рис. 1.1 Структура аксіосфери держави за С. Горбатюк [9]

Дещо інший погляд на державну сферу цінностей представлений у роботі дослідника М. Серебро. Він зазначає, що до аксіосфери держави включені такі обов'язкові елементи: «універсальні цінності (справедливість, рівність, гуманізм тощо), крізь призму яких можуть оцінюватися держава і право; держава та право як самодостатні цінності; окремі юридичні цінності, які можуть належати до сфери права (правові цінності та цінності права) або держави (суверенітет, державна територія, інститути держави тощо) [45].

Додамо, що окремої уваги заслуговують погляди, викладені авторами колективної монографії «Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах» щодо кореляції аксіосфери держави та цінностей, актуальних для народу [50]. У ній зазначається, що у зв'язку з кардинальними змінами в устрої держави та зміни її ціннісних векторів може зазнавати значних змін і цінності суспільства; відповідно, якщо у межах того або іншого соціуму

вже існують певні протиріччя, вони, вірогідно, лише стануть глибшими. Більше того, дослідники зазначають, що « <...> ціннісна картина світу містить певну ієрархію цінностей, які виражені в оцінках, вона передбачає наявність не тільки оціночних стереотипів і норм, а й оціночні шкали та орієнтири вільної оцінки фактів, подій, політичних лідерів; у демократичній державі є, як правило, декілька систем ціннісних орієнтації» [50].

Різноманітний погляд на визначення та структуру аксіосфери держави дає змогу більш свідомо інтерпретувати завдання, які вона виконує у житті як країни, так й її населення.

Що стосується функцій, які виконує аксіосфера, слушне зауваження з цього приводу висуває Ю. Шайгородський: «Одним із найважливіших принципів і, водночас, інструментів суспільних реформ є прийнятна для переважної більшості громадян консолідуюча ціннісна парадигма. Саме тому метою кожного політичного режиму є прагнення сформувати систему цінностей, на яку орієнтуватиметься широкий загал. Суспільство, у якому досягнуто консенсусу щодо того, що є цінністю, може розглядатися як стабільна система, оскільки у ній зникає головне джерело суперечностей між окремою особою і суспільством в цілому» [63]. Саме тому, на нашу думку, одна із головних функцій аксіосфери держави – це консолідуюча функція або ж функція збереження суспільного ладу.

Авторка Л. Весельська слушно зазначає, що цінності відіграють значну роль у збереженні безпеки суспільства та додає, що вони є « <...> основою, яка зміцнює суспільство, де всі цінності відіграють роль центрів, полюсів соціального притягання порядку і стабільності» [7]. Ми не можемо не погодитися з науковицею і з точки зору психологічного аспекту розгляду цінностей як фундаменту стабільності та порядку, адже цінності – це частина мотивації нашої поведінки. Відповідно, не може бути нічого більш дотичного до сталості та благополуччя, ніж правильна система цінностей.

<i>Назва функції</i>	<i>Їх характеристика, особливість реалізації в державному управлінні</i>
Сенсоутворююча функція	Цінності додають смислову значущість явищам і предметам навколишнього світу. Формують сенс держави та державного управління
Критеріальна функція	Цінності виступають у вигляді деякого критерію, мірила всього суцього. Головне призначення їх в тому, що під їх впливом йде оцінка людьми самих себе і навколишнього світу. Цінності виступають критеріями істини, добра, краси і т.п. Формують критерії визначення державної політики
Орієнтаційна функція	Настроюють людей, спрямовують їх поведінку. Досягнення цінності додає ціннісне значення вчинків і навіть життя. Забезпечують орієнтацію людей в державному управлінні
Соціалізаторська функція	Впливають на розвиток особистості, групи суспільства, визначають їх соціалізацію, формування громадянської позиції людини
Функція оцінювання	Цінності являють собою своєрідну систему оцінювання, допомагають оцінювати явища суспільного, політичного життя, управлінські дії та рішення
Контролююча функція	Виступають засобом м'якого контролю за діяльністю людей, забезпечують контроль державної влади та її інститутів
Функція зразка	Цінності являють собою деякі зразки, точки відліку, від яких вимірюється значущість суцього для людини, формують зразки моделей роботи органів державної влади, місцевого самоврядування
Функція ціліпокладання	Активізують цілі, формують їх зміст, розгортають цілі діяльності громадян, органів державної влади та місцевого самоврядування, держави
Регулятивна функція	Регулюють життєдіяльність людей і суспільства, відносин між громадянами, з одного боку, і органами державної влади і місцевого самоврядування – з іншого
Комунікативна функція	Цінності виступають засобом і предметом комунікацій, забезпечують обмін і взаємодію учасників комунікаційних процесів з питань вирішення проблем громадян
Інтеграційна функція	Об'єднують людей в їх діяльності, забезпечують єдність громадян у складі політичних партій, громадських організацій, територіальних громад, держави
Конфліктна функція	Коли цінності різко не збігаються, вони виступають причиною конфліктів всередині груп і між ними
Прогностична функція	Дозволяють індивіду або групі передбачувати наслідки своїх дій

Рис. 1.1 Функції аксіосфери держави за М. Коблею [24]

Найбільш повний і вичерпний перелік функцій аксіосфери знаходимо у роботі М. Коблі (рисунок 1.1). Ми не будемо детально зупинятися на цій таблиці, оскільки автор досить чітко визначив не тільки перелік функцій, а і те, як вони реалізуються у державному управлінні. Утім, звернемо увагу на те, що сенсоутворююча функція, на нашу думку, у цій системі є першочерговою, оскільки саме сенс є основою значущості, наповненості та мотивації державних і суспільних процесів.

Пропонуємо також розглянути кілька інших цікавих (на наш погляд) і непересічних ідей щодо завдань, які виконують цінності у державному процесі. В. Кисельова й О. Українець, представниці аналітичного центру «Обсерваторія демократії», називають цінності «ключем до модернізації України» і наголошують на тому, що «<...> становлення ефективної і працюючої демократії можливо тільки за умови наявності відповідного соціального запиту,

«зацікавленості» суспільства, коли пріоритетною потребою громадян виступає вимога забезпечення громадянських прав і свобод. Саме тому зміни в ціннісно-культурній сфері, трансформація ціннісної парадигми – важливий і необхідний процес на шляху політичної модернізації України, від якого залежить якість і результативність соціально-політичних реформ» [23]. Ці ідеї вважаємо досить актуальними та справедливими і, відповідно, розглядаємо поштовх до модернізації держави як одну з функцій, що виконує аксіосфера.

Дослідниця О. Стасевська акцентує увагу на духовній складовій функціоналу системи цінностей і зазначає, що це «основа буття сучасного українського суспільства» та «є духовною опорою культури і суспільства» [49]. Додамо, що культура, мистецтво, релігія прямо співвідносяться з ціннісними установками, взаємодоповнюють одне одного.

Отже, аксіосфера держави – це справді складне багатокomпонентне поняття й явище, що охоплює багато сфер людського життя та виконує різноманітні функції – від сенсоутворюючої до модернізуючої. Важливо також додати, що вона потрапляла у поле зору дослідників із різних дисциплін – історії, теорії держави та права, юриспруденції, соціології тощо, утім залишалася майже поза увагою психологічної науки.

1.2 Національна аксіосфера України: еволюція та її чинники

Національна аксіосфера України упродовж свого існування зазнала численних трансформацій. Відповідно, вони мали вплив як на менталітет, так і на особливості психології українців, їхню взаємодію у плані міжособистісних стосунків і суспільно-політичні, культурні процеси та зв'язок із навколишнім світом. Саме тому цей підрозділ має важливе значення для цього дослідження у контексті кращого розуміння теми та можливості тлумачити цінності сучасної молоді у зв'язку з історичною тяглістю та традиційністю.

Завважимо, що ця еволюція цінностей пов'язана із багатьма чинниками: історичними подіями, зміною поколінь, зовнішньо-політичних зв'язків, у які вступала Україна, інформатизацією суспільства, розвитком технологій, переходом від авторитарного до демократичного суспільства тощо. Еволюцію ціннісної системи нашої держави доцільно розглядати у зв'язці з відповідними історичними періодами [14].

1. Додержавний етап. У цьому періоді превалювали матеріальні цінності. Історичні дослідження свідчать про те, що у цю добу найважливішими цінностями були такі: безпека, захист власного життя, приватна власність, родина, релігія, суворе збереження традицій і звичаїв (оскільки їх була можливість передавати тільки усно), рівність усіх членів суспільства тощо. Зокрема, дослідник М. Бедрій визначає такі особливості цінностей додержавного суспільства, які сформували первісне право: « <...> були землеробами, тому первинні правові норми всебічно захищали їх речові права щодо землі, власності, праці, плодів тощо; <...> не визнаючи моделі влади з єдиним правителем-тираном, право східних слов'ян сповнене духом демократизму, участі народу у суспільних справах; <...> родюча українська земля <...> сприяла становленню принципу рівноправності учасників суспільних відносин» [2]. На нашу думку, незважаючи на те, що цей етап історичного розвитку суспільства є первісним, можна стверджувати, що він став фундаментом для формування системи цінностей. Варто також додати, що, хоч і деякі з цінностей є базовими та примітивними, більшість із них свідчать про високу значимість цінностей для первісного суспільства.

2. Період існування Київської Русі. За деякими даними [16], [60], саме тоді почали формуватися основу українського менталітету, культури та духовності, а, відповідно, й закладатися фундамент аксіосфери. Можна стверджувати, що цінності цього часу є більш духовними. Саме за часів Київської Русі окреслюється ідейне наповнення звичаєвого права, яке включає у себе такі основні цінності: гуманізм, повагу до життя, усвідомлення цінності

кожної людини, заперечення авторитаризму, патріотизм і любов до всього живого [16].

Більше того, за дослідженням С. Холоднюка, саме у цей період великої ваги набирають такі індивідуальні цінності, як «розум, мудрість, освіченість, свобода, моральність, працелюбність»; «самоутвердження, реалізація професійно-творчих сил у господарській, суспільно-політичній, культурній сферах» та «інтереси Русі» [60]. Відзначимо, що з прийняттям християнства цінності цієї релігії починають відігравати важливу роль не тільки у житті окремої людини, а й у процесі державотворення.

У нас є підстави вважати, що період існування Київської Русі закріпив в історичній свідомості українців цінність незалежності як базової передумови суспільного благополуччя. На нашу думку, звернення до цієї історично зумовленої цінності можна простежити у деяких ключових меседжах, які виголошують офіційні особи, органи державної влади та засоби масової інформації: «Могутня середньовічна держава Київська Русь (кінець IX — середина XIII ст.), на думку М. Грушевського, була першою формою української державності. Вона залишила яскравий слід у світовій історії, прискорила економічний, політичний і культурний розвиток східних слов'ян і зробила їх рівноправними учасниками політичного життя Європи» [16].

3. Не помилковим буде твердження щодо того, що традиції права та ціннісних орієнтирів Київської Русі продовжуються у періоді існування Галицько-Волинського князівства. Але, як ми вже згадували раніше, жодні ціннісні орієнтири не можуть бути розглянуті у відриві від історичного контексту та соціально-культурних умов, в яких вони формувалися.

Варто розуміти, що у цей період церква виступила не тільки джерелом збереження цінностей Київської Русі, а й потужним насаджувачем християнських цінностей і світобачення. Саме тому вона консолідувала навколо себе суспільство, базуючись на цінностях смиренності, покори, віри у Бога тощо. Хоча це у певній мірі гальмувало науково-технічний прогрес, поруч із цим, у цей період до системи цінностей починають додаватися такі важливі

блоки, як: освіта, культура, міжкультурні зв'язки. Багато дослідників, зокрема [25], схильні до думки, що значного розвитку у ціннісному плані набула культура. Це пояснює, чому у цей час не тільки розвивається та підтримується мистецтво, а й навіть більше – відбуваються культурні обміни між князівством й іншими державами.

На нашу думку, цей історичний етап пояснює, чому для українського суспільства може бути важливою цінність естетичної насолоди, творчого самовираження та креативності. Очевидно, що у цьому періоді аксіосфера українців стала набувати релігійних конотацій – відображення чого, хоч і в значно меншій кількості, ми спостерігаємо і досі.

4. Доба литовського панування продовжуються традиціями попереднього періоду, оскільки нова влада керувалася гаслом «Ми старини не рушимо й новини не вводимо» [62]. Історикиня І. Ворончук зазначає, що родинні цінності, зокрема, братня підтримка і солідарність у цей період дещо занепадають у зв'язку із тим, що «...діти доволі рано виходили з родини, то між старшими і молодшими не встигали визріти близькі емоційні стосунки», а інколи навіть між батьками і дітьми виникали конфлікти за спадщину» [8].

Нам доволі складно аналізувати те, наскільки сильно перебування у складі Великого князівства Литовського позначилося на аксіосфері України. У першу чергу, через те, що тодішні представники литовської влади намагалися зберегти попередні надбання держави. Але, завважимо, що на нашу думку, перебування у складі іншої держави лише закріпило незалежність як основну суспільну цінність, за яку варто боротися.

5. Немає жодних сумнівів у тому, що одним із найбільш значимих етапів в еволюції аксіосфери України є доба Козаччини.

Про це свідчить і кількість наукових розвідок на тему цінностей козаків. Зокрема, відомий історик і політичний діяч М. Грушевський вважав, що відіграла засадничу роль у розбудові ціннісних орієнтирів українців та у їхній боротьбі за незалежність.

Якщо ж привернути більшу увагу до ціннісної системи доби Козаччини, центральне місце у ній посідає колективна воля. Серед інших найголовніших із них такі: «...глибоко демократичні засади життя, принципи братерства та порядності, рівноправності та солідарності, виборність гетьмана та козацької старшини, справедливе козацьке судочинство, республіканський лад» [43]; «<...> цінності та ідеали лицарської гідності, військового побратимства і товариства, згоди і взаємодопомоги, причетності до здобування "козацького хліба" <...> сприйняття себе козаками, людьми особисто вільними, а також такими, які користуються лицарськими правами, свободами і вольностями (тобто інтегруючий фактор спільності інтересів, що реалізовувалися в рамках самовладної запорозької громади), спонукало їх до політичної активності» [18] та «рівності; свободи громадянського голосу; права вільного обрання запорозьких старшин; визнання інституційної першості козацької ради в системі політичного козацького устрою; підпорядкованості меншості рішенням більшості; громадянської дисципліни» [44].

На нашу думку, цей історичний період досить цікаво розглядати саме з точки зору ціннісної сфери. Які з них превалювали? Чому козаки з Запоріжжя взяли за основу для своїх цінностей лицарський кодекс? Чи знаходять ідеї козацької етики та цінностей запорозьких лицарів відображення у сучасності? Це актуальні питання, відповіді на які можна було б спробувати пошукати у подальших дослідженнях. Утім, абсолютно точно можна заявити, що ми не можемо відкидати їхнього значення в еволюційному розвитку аксіосфери нашої держави.

6. Україна у складі Австрійської та Російської імперій. У цей час у культурі простежуються домінування цінностей романтизму – культу почуттів, любові до оточуючого світу та природи; інтерес до минулого та фольклору; не менш важливими були цінності саморозвитку, самовираження та висловлювання власної думки, рідної мови.

У цей самий період розвиваються усвідомлення цінностей прав людини, демократії, набирає обертів національне відродження – як на фольклорно-

етнографічному, так і на культурно-просвітницькому та на політичному рівнях. Домінантною цінністю цього часу, на нашу думку, є національна свідомість [18]. Примітно, що у цьому періоді знову простежується взаємозв'язок усвідомлення цінності незалежності та національної свідомості у контексті фактичної відсутності такої.

7. Період боротьби за возз'єднання (1917 — 1920 рр.) лише закріпив у системі цінностей національну свідомість, консолідованість суспільства та патріотизм. Більше того, «Ідеологія революції сформувалася на базі загальних європейських демократичних цінностей та визнання права нації на самовизначення. Носієм цієї ідеології була українська інтелігенція» [3].

8. Наступний етап еволюційного розвитку української системи цінностей мав кардинальний вплив на її подальше функціонування. Національна аксіосфера у радянську добу зазнала значних трансформацій, декі з яких ще досі не подолані. Чужі нашій історії та державі ціннісні орієнтири насаджалися більшовицькою агітацією й пропагандою. У першу чергу, у цей період занепадають індивідуальні людські цінності, поступившись цінностям колективним. Так само на далекий план відходять цінності національної ідентичності, які підмінюють міфом про «одну державу, один народ».

Дослідниця О. Тарапон слушно зазначає, що в умовах тоталітаризму СРСР «...головними стали цінності виживання, практика відсторонення від державних процесів, пасивна позиція громадян і недовіра до заходів влади» [51]. Більше того, руйнування та нівелювання зазнали і характерна упродовж багатьох років існування української аксіосфери важливість християнських цінностей у зв'язку з просуванням атеїзму як єдиного правильного та прийняттого світосприйняття.

На нашу думку, тут варто також згадати, що у радянському періоді відбулася ще одна визначна історична подія, що мала вплив на формування системи цінностей. Це була Друга світова війна, яка на довгий час закріпила у суспільній психології та свідомості думку про цінність миру та непримиренність щодо нетерпимості та дискримінації.

9. Зі здобуттям незалежності українське суспільство залишилось у певному стані невизначеності у плані цінностей. Вважаємо, що такий стан, у якому опинилась нація, можна порівняти із психологічним явищем когнітивного дисонансу через зіткнення суперечливих поглядів, установок і, відповідно, цінностей. Дві останні революції в Україні (Помаранчева та Революція Гідності) довели, що конфлікт цінностей у національній свідомості все ж існує: старе сприйняття світу бореться з новим; демократичні прагнення – з авторитарними прагненнями влади; європейські цінності – з радянськими. У наступному підрозділі ми намагатимемося проаналізувати, якими саме були цінності Революції Гідності та яке місце вони посідають у системі сучасної аксіосфери.

Отже, справді, українська система цінностей пройшла довгий і складний шлях до того, щоб сформуватися у тому вигляді, який ми маємо зараз. Усього ми виокремили 10 етапів розвитку ціннісних пріоритетів українців упродовж історії, включно з останнім, яким, на нашу думку, є період Революції Гідності. Фундаментальними ціннісними орієнтирами для українців є поняття свободи, національної ідентичності, миру, міжкультурних і міжнародних зв'язків та єдність, що майже не змінювалося упродовж століть.

1.3 Роль і місце цінностей Революції Гідності у системі сучасної аксіосфери України

На нашу думку, на даний момент останнім етапом в еволюції національної аксіосфери України можна беззаперечно вважати Революцію Гідності, оскільки «...своєю пасіонарною енергією, сакральною жертовністю та масштабами перетворення соціальної реальності й світоглядних цінностей Євромайдан є історичною подією в житті українського народу та міжнародного світоустрою, що започатковує нову парадигму політичної динаміки» [10]. Ця історична подія не тільки підкреслила прагнення українців підтримати

європейські цінності, але і позначила наш вектор розвитку, продемонструвавши аксіологічні орієнтири нового покоління.

На основі підібраної джерельної бази, серед якої, зокрема, зібрані і свідчення очевидців, ми пропонуємо ознайомитись із детальним переліком цінностей Євромайдану та коротко розглянути те, яким чином вони вплинули на сучасний стан речей у суспільстві. Отже, згідно з поглядами дослідників і безпосередніх учасників/учасниць подій, основними матеріальними цінностями Революції Гідності є:

1. Свобода. У цьому дослідженні ми трактуємо свободу як матеріальну цінність, оскільки вона корелює із поняттям незалежності, а також є інструментом для втілення у життя всіх цінностей і прав. Саме на ціннісний орієнтир свободи, на нашу думку, спиралися всі прагнення та ідеї Революції Гідності.

Завважимо, однак, що свобода може трактуватися по-різному: свобода як відсутність обмежень, свобода як не перебування за ґратами; свобода слова; свобода совісті та віросповідання; свобода вільно пересуватися; свобода мирних зібрань. У цілому, усі ці відображення свободи як ідеалу та суспільної цінності були актуальними під час Революції Гідності, оскільки зустрілися із потенційною можливістю їх втрати.

2. Боротьба з корупцією та прозорість влади. Корумпованість, закритість і невідповідність влади була одним із факторів, які спричинили Революцію Гідності: «Корупція, крадіжки державного та громадського майна стали способом існування влади. За світовим індексом сприйняття корупції «Transparency International» Україна в 2013 році опинилася на 144-му місці в світі серед 178 держав – після Нігерії та Папуа Нової Гвінеї» [20]. Можна стверджувати, що Революції Гідності вдалося досягти принаймні часткової реалізації у суспільстві цієї цінності. Так, наприклад, значно покращилася ситуація з прозорістю влади – після 2014 року з'являються відкриті архіви даних, доступнішими для роботи стають реєстри офіційної інформації.

Більше того – після 2014 року починається «золота доба журналістських розслідувань» [47]; в Україні було утворено кілька антикорупційних органів: НАБУ (Національне антикорупційне бюро України), НАЗК (Національне агентство з питань запобігання корупції), САП (Спеціальна антикорупційна прокуратура).

Утім, на жаль, цінність «Життя без корупції» ще і досі не реалізована в українському суспільстві у повній мірі, про що свідчить позиція у світовому дослідженні індексу сприйняття корупції за 2019 рік – 126 місце зі 180 держав (піднялася всього на 18 позицій за 6 років) [20].

3. Права людини. Важко сперечатися із тим, що аксіологічне значення права під час Євромайдану досягло чи не найвищої точки за весь час період незалежності України. У звіті Української Гельсінської спілки з прав людини говориться, що Євромайдан – «...один із найбільш масових правозахисних рухів на всьому просторі нових незалежних держав, що утворився після розпаду Радянського Союзу. Гасло «Права людини понад усе!», вперше почали скандувати під приміщенням суду на початку грудня 2013 року, коли туди привезли обвинувачених у кримінальних злочинах учасників протесту» [38].

Навіть у вступі до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої у 2015 році, зазначається про роль Майдану у розвитку сфери людських прав в Україні: «Події Революції гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року) засвідчили незворотне прагнення Українського народу до побудови правової та демократичної держави, в якій гарантуються та забезпечуються права і свободи людини» [29]. На жаль, все важко стверджувати, що поточна ситуація з правами людини в Україні наближена до ідеалу: так, у нашій країні у 2020 році поліція зафіксувала 256 злочинів на ґрунті ненависті [47].

Правозахисники та правозахисниці б'ють на спалах, завважуючи про відсутність дієвого механізму покарань за злочини на ґрунті ненависті: «Зі свого боку державним органам, які відповідальні за попередження такого насильства та реагування на нього, слід звернути увагу на підвищення

ефективності – адже зловмисники почуваються настільки безкарними, що навіть аноншують свої злочини у соціальних мережах» [66].

Більше того, у державі не ратифіковано Стамбульську конвенцію; майже не діє Конвенція про права осіб з інвалідністю; ромські громади все ще зазнають дискримінації та стигматизації, а представники ЛГБТКІ+ спільноти страждають від несприйняття та гомофобії.

І хоча те, що на території нашої держави діє чимало громадських організацій, що опікуються саме питаннями впровадження прав людей у суспільні реалії і те, що ці теми у сучасних реаліях набирають все більшої популярності та обертів, є позитивним чинником, на сто відсотків бути впевненими у тому, що цінності прав людини в українській аксіосфері домінують, ми теж не можемо.

4. Демократичні цінності. Як зазначав Євген Бистрицький, голова громадського об'єднання «Виборча Рада UA»: «Перше, на що був спрямований Майдан – на те, щоб влада була демократичною, відкритою і підзвітною громадянському суспільству, щоб суспільство могло впливати на рішення влади. І головна його заслуга – те, що він радикально наполягав на демократичних цінностях рівності, гідності та справедливості» [32].

Через відсутність уніфікованого визначення, а, отже, й єдиного розуміння поняття демократії та її цінностей, існує велике поле для тлумачень цього терміну. Саме тому завважимо, що до демократичних цінностей у нашому дослідженні ми віднесли такі: вищезазначені аспекти свободи (слова, віросповідання, громадських зібрань, вибору); верховенство права; захист людської гідності; рівність усіх громадян; толерантність та безпека.

Наскільки ці цінності впроваджуються та знаходять відображення у суспільній свідомості та психології пересічних українців судити важко. Утім, завважимо, що вони завжди транслуються в офіційній риторичі – щонайменше декларативно. Таке явище має назву «фасадна демократія»: «Термін «фасадна демократія» використовується для країн, де стратегічні державні лозунги, базове законодавство (Конституція) мають чітко визначений демократичний

концепт, а реальні механізми його реалізації або відсутні, або діють у край неефективно. Одним з негативних проявів «фасадної демократії» є дискредитація серед населення демократичних цінностей» [1].

На жаль, у зв'язку з тим, що в Україні ці цінності лише декларуються, а не діють, у свідомості людей демократія асоціюється з чимось несправжнім і підробним; відбувається когнітивні упередження. Відповідно, такі цінності не можуть функціонувати у суспільстві на повну та викликають відторгнення у деяких громадян і громадянок.

5. Розбудова громадянського суспільства. На нашу думку, Євромайдан відіграв ключову роль у його становленні в Україні, ставши каталізатором розвитку волонтерства, громадської активності, консолідації громадян. Тієї ж думки дотримується відомий історик Ярослав Грицак: «Обидві спільноти – середній бізнес і молодь – були кістяком Євромайдану, а тепер – волонтерського руху <...> вони, по суті, рятують Україну, перебравши на себе функції, які державні інститути не можуть виконати в силу своєї корумпованості.» [21].

У свою чергу, дослідник В. Муляр зазначає, що «...Револуція гідності спричинила піднесення громадянського суспільства в Україні. Перші роки постреволюційного періоду громадські організації виконували функції держави, яка була дуже послаблена через економічну кризу та військову інтервенцію Росії. <...> Попри переслідування антикорупційних громадських активістів, зростаючу роль маргінальних організацій, підтримуваних державою, громадянське суспільство розвивається та стає все більш впливовішим гравцем» [33].

6. Мирне життя. Ми вирішили тлумачити цінність миру як матеріальну, оскільки, на нашу думку, вона пов'язана із відсутністю небезпеки для фізичного життя, відсутності загрози зазіхань на право власності тощо. Звернемо увагу на те, що ця цінність була і залишилась фундаментальною у ході еволюції аксіосфери України, оскільки вона прямо пов'язана із тими історичними та зовнішньополітичними умовами, в яких опинялося населення

України (а саме – війни, загарбання земель, різного виду експансії, свавілля та грабіж, катування та вбивства тощо).

У першу чергу, ціннісне значення миру для українців, що брали участь у Євромайдані, позначилася у мирному характері початкових демонстрацій, у закликах зупинити насильство проти громадян. Звертаємо увагу на те, що, на жаль, ці прагнення не були оцінені тодішньою владою – на Євромайдані та під час Революції Гідності було вбито більше сотні людей.

Про цінність миру, яка панувала серед протестантів, згадував польський журналіст Павел Боболовіч: «Я як журналіст був здивований тим, як довго може тривати той мирний протест. <...> Але так чи інакше, це дуже важливий формат, який показував відмінність між мирним суспільством, що вийшло на Майдан, і агресивною владою, яка хоче просто задушити цей Майдан» [29].

Звернемо також увагу на гуманне ставлення протестувальників щодо своїх опонентів: «<...> застосовували досить гуманні методи поводження з полоненими, відпускаючи затриманих беркутівців та "тітушок" після "виховної бесіди", яка передбачала виконання національного гімну, публічне вибачення перед народом або змащування лобів зеленкою» [52]. У зв'язку із російською агресією українському суспільству довелося ще глибше осягнути значення цієї цінності у житті держави, і, на жаль, вона ще і досі не реалізована у повній мірі в Україні.

7. Проєвропейський розвиток країни. Обґрунтовувати роль цієї цінності у подіях Революції Гідності, на нашу думку, є недоречним, адже самі протести почалися внаслідок зриву підписання Угоди про Асоціацію з ЄС. Дослідники Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» зазначають: «...хоч би якими аморфними, а почасти й дискредитованими російською пропагандою, були ті «європейські цінності», все ж більшість населення України орієнтується на якість і стандарти життя європейських країн, а також з повагою ставиться до традицій усталених демократій Заходу» [56].

Звернемо також увагу і на гасла, якими користувалися учасники Євромайдану: «Україна – це Європа»; «Європа починається з тебе»; «Молодь

нації за євроінтеграцію»; «Студенти за ЄС»; «Я Є» тощо [42]. Додамо, що саме поняття «європейських цінностей», подібно до вже згаданих цінностей демократії, є вільним полем для тлумачень.

Ми ж розглядаємо у цьому дослідженні європейські цінності як такі, що включають у себе: консолідованість суспільства, верховенство права, рівність усіх громадян, толерантність, повагу до приватної власності, шанобливе ставлення до особистого життя, засудження та несприйняття будь-якого насильства тощо. На нашу думку, національна аксіосфера України поки що знаходиться у перехідному процесі адаптування європейських цінностей до політико-економічних реалій нашої держави.

До нематеріальних цінностей, які стали складовими ідеології Єврореволюції, ми віднесли такі:

1. Гідність. Ця нематеріальна цінність, беззаперечно, стала символічним і натхненним орієнтиром для учасників Євромайдану і навіть більше – подарувала цій революції назву.

Досить яскраво й надзвичайно промовисто про зв'язок цієї цінності з Майданом написав діяч української діаспори А. Лозинський, який особисто був свідком подій 2013-2014 років. Саме тому дозволимо собі зацитувати його текст про гідність повністю: «Насправді, як з'ясувалося, ця революція за людську та національну гідність. Це слово повторювалося знову і знову. Ймовірно, що для різних верств українського суспільства і, можливо, навіть індивідуума це означає щось своє. Гідність означає жити як європеець. Це означає позбавитися від Російського гноблення. Для декого це може навіть означати не бути представленим в очах світу колишнім засудженим. Слова «Зека геть!» часто звучать по цілому Майдані. Та, найголовніше, це про національну гордість. Місце мітингів, як усе місто Київ, покрите синьо-жовтими українськими прапорами. Майже кожен виступ закінчується словами «Слава Україні!» з відповіддю «Героям Слава!» три рази» [42].

2. Єдність. Ця цінність у дечому перекликається із цінністю розбудови громадянського суспільства, утім, на нашу думку, у ній значно важливішим є символічний контекст.

М. Гордієнко пояснює цінність єдності таким чином: «На Майдані об'єднувалися люди за спільністю світоглядних принципів, об'єктивним розумінням національної ідеї, яка з віртуальної площини через Майдан трансформується у сферу практичних відносин, що консолідує зусилля нації у боротьбі за європейську державу» [10].

На нашу думку, у зв'язку з історичними передумовами (до прикладу, розділення українських земель між двома імперіями або ж перебування України у складі СРСР), а також через конфлікт поколінь, який існує природньо в усіх суспільствах, досягнення такого рівня єдності, який був представлений на Майдані – це визначний етап в еволюції національної аксіосфери. Вважаємо, що цінність єдності корелює із цінностями патріотизму та розвитку національної свідомості.

До інших нематеріальних цінностей віднесемо також такі: справедливість, взаємодопомога, віра у Бога, боротьба з українофобією (завважимо, що у деяких випадках мова навіть йдеться про внутрішню українофобію) тощо.

Отже, аналіз джерельної бази показав, що національна аксіосфера пройшла довгий шлях змін з дев'ятьма основними етапами. Відзначимо, що спільними майже в усіх періодах були цінності свободи, національної ідентичності, миру, міжкультурних і міжнародних зв'язків, а також консолідація суспільства. Революція Гідності, на нашу думку, є поки що останнім із вагомих еволюційних етапів аксіосфери. Ціннісні орієнтири Революції Гідності включають у себе такі: воля, боротьба з корупцією та прозорість влади, розбудова громадянського суспільства, права людини, європейський вектор розвитку держави, гідність, справедливість, патріотизм, єдність тощо.

РОЗДІЛ 2

ЦІННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1 Аналіз методик дослідження ціннісних систем

Під час створення Матриці цінностей ми використовували дослідження Мілтона Рокіча. Завдяки його праці «Природа людських цінностей», що була створена у 1973 році з'явилася змога емпірично досліджувати цінності. Саме його погляди на класифікацію дозволили стандартизувати емпіричні дослідження, та стали основою для майбутніх інструментаріїв. У літературних працях його сучасників вченого називали натхненником багатьох відкриттів. Також М. Рокічем було проведено декілька дослідів, що демонстрували переваги його теорії цінностей, можливості впливу системи цінностей на переконання і установки людини та процеси змін цінностей.

М. Рокіч у своїй роботі одним з перших чітко розділив поняття «переконання» та «цінності». Останнім він давав наступне визначення: «...стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування кращі з особистої чи соціальної точки зору, ніж протилежний чи зворотній їм спосіб поведінки, або ж кінцева мета існування» [24]. Якщо розшифрувати дане визначення, то ми розуміємо цінності як деякі критерії, які регулюють усі аспекти людського життя – поведінку, дії, установки. Тобто цінності виступають певними стандартами, які дають змогу визначати кращі мету та способи людського існування, для кожної окремої персони.

Цінності, згідно з теорією Рокіча мають певну характерну природу. Перш за все перелік цінностей у всіх людей однаковий, проте всі вони виражені у різних ступенях у кожного окремого індивіда. Кількість цінностей, які є безпосередньо надбанням людини досить невелика. Усі вони взаємопов'язані з абсолютно усіма людськими феноменами – історичними та культурними явищами, подіями, соціальними феноменами. Тому вплив цінностей на будь-

яку подію можна простежити та вивчити, також ціннісні пріоритети підлягають змінам під впливом оточуючих факторів. Усі людські цінності організовано у системи, які також були чітко описані автором.

М. Рокіч за допомогою індуктивного методу виокремив два загальних класи цінностей: інструментальні (лат. *instrumentalis* – приладний) та термінальні (лат. *terminalis* – кінцевий). Загалом у кожній з двох груп представлено по вісімнадцять цінностей.

На початку власного дослідження він самостійно сформував довгий список термінальних цінностей (на основі цінностей, які особисто вважав важливими, які були згадані у літературі та згадані респондентами під час опитування – усього 130 опитуваних), згодом скорочував ці списки. Рокіч прибирав із списків цінності, що корелювали між собою, синонімічні та специфічні цінності. В основу інструментальних цінностей було покладено особистісні характеристики Андерсена (сформований у 1968 році, що включав у собі 555 цінностей), Рокіч також значним чином скоротив його: прибирав усі негативні характеристики, взаємопов'язані та синонімічні цінності. Також він залишив цінності, які інтуїтивно вважав найбільш важливими у всіх культурах та різних соціальних групах. Значним недоліком методики М. Рокіча наразі можна вважати занадто суб'єктивний та інтуїтивний підхід у визначенні людських цінностей. Проте сам автор погоджувався з особливостями своєї методики та модифікував каталог цінностей, якщо була така необхідність. Наприклад, у 1985 році він додав до списку термінальних цінностей здоров'я. Це сталося після критики його роботи Брайтвайтом та Лоу, які провели опитування та факторний аналіз серед австралійських дорослих та студентів щодо їх стилю та цілей поведінки, у результаті цього дослідники виявили, що каталогу Рокіча бракує факторів фізичного розвитку та благополуччя, проте інші цінності зазначені респондентами каталог охопив. З переліком цінностей, які виокремлював М. Рокіч можна ознайомитися на рисунку 2.1

Термінальні цінності	Інструментальні цінності
<ul style="list-style-type: none"> • активне діяльне життя; • життєва мудрість; • здоров'я (фізичне і психічне); • цікава робота; • краса природи і мистецтва; • любов; • матеріально забезпечене життя; • наявність хороших і вірних друзів; • суспільне покликання; • пізнання; • продуктивна життя; • розвиток; • розваги; • свобода; • щасливе сімейне життя; • щастя інших; • творчість; • впевненість у собі. 	<ul style="list-style-type: none"> • акуратність (охайність); • вихованість; • високі запити; • життєрадісність; • старанність; • незалежність; • непримиренність до недоліків у собі та інших; • освіченість; • відповідальність; • раціоналізм; • самоконтроль; • сміливість у отстаиваннях своєї думки, поглядів; • тверда воля; • терпимість; • широта поглядів; • чесність; • ефективність у справах; • чуйність.

Рис. 2.1 Перелік цінностей у методиці «Ціннісні орієнтації»

Інструментальні цінності (або цінності-засоби), за визначенням Рокіча, це переконання людини в тому, що деякі засоби досягання цілі є більш пріоритетними та бажаними (на думку особистості або з точки зору суспільства), ніж інші. Так, наприклад, до інструментальних цінностей відносяться освіченість (широта знань), тверда воля (вміння досягати свого, не відступаючи перед складнощами), ефективність (продуктивність в роботі) та інші. Тобто це ті пріоритетні людські якості, завдяки яким вона зможе досягти мети, яка стоїть перед нею.

Усі вісімнадцять інструментальних цінностей фокусуються особою або на компетентності або на відносинах та моралі. Так, до цінностей, що сфокусовані на компетентності належать: амбітність, охайність, креативність, сміливість, освіченість, ефективність, незалежність, логічність, самоконтроль.

Цінності, що сфокусовані на моралі та відносинах: чесність, веселість, слухняність, надійність, великодушність, готовність допомогти, широта поглядів, ввічливість, чуйність.

Термінальні цінності (або цінності-цілі) – впевненість у конкретній меті, як у важливій, з позиції індивіда або суспільства, цілі (короткостроковій чи довгостроковій), якої варто прагнути. Так, наприклад, згідно з методикою М. Рокіча, такими цінностями є щасливе сімейне життя, впевненість у собі (гармонія внутрішнього світу людини, свобода від сумнівів та внутрішніх протиріч), любов (фізична та духовна близькість з коханою людиною), та інші. Тобто це така ієрархія цілей людини, яка є пріоритетною для неї на даному етапі життя.

Всього виокремлюють наступні дві групи термінальних цінностей: сфокусовані на соціумі та сфокусовані на особі. До першої групи належать такі цінності: світ краси, рівність, сімейна безпека, свобода, світ миру, соціальне визнання, справжня дружба, зріла любов, національна безпека. До другої групи належать наступні цінності: захоплююче життя, спасіння душі, самоповага, задоволення, комфортне життя, почуття досягнутого, щастя, внутрішня гармонія.

Під час проходження методики респонденту пропонується усі 18 цінностей кожного зі списків розподілити у порядку важливості – від найбільш пріоритетної, до найменш важливої. Коли людина робить вибір, психолог аналізує кінцеві результати та виводить закономірності.

Обидві системи цінностей є окремими та завершеними, проте вони взаємопов'язані та органічно доповнюють одна одну. Так, за допомогою декількох інструментальних цінностей можна досягти однієї термінальної. Але також декілька цінностей-цілей можуть бути задовільнені однаковими засобами. Тому важливо разом з респондентом чітко сформулювати взаємозв'язок у обраній ним класифікації. Якщо відсутня жодна логічна послідовність чи зв'язок, то можливо що у людини несформована особистісна система цінностей або респондент був нещирим у процесі проходження

опитування. Також можливо що на нього мали вплив інші сторони фактори, в будь якому випадку цей феномен необхідно більш детально дослідити в майбутньому.

Методика «Ціннісні орієнтації» Рокіча як і будь-яка інша має свої переваги та недоліки. До переваг цієї методики відносяться:

1. гнучкість – тобто списки цінностей можуть варіюватись та змінюватись, в залежності від цілей та специфіки дослідження, крім цього змінювати також можна інструкцію (наприклад ранжувати цінності не в порядку спадання, а в порядку зростання);

2. універсальність, завдяки тому, що методику зручно модифікувати її можливо використовувати для людей різних вікових груп, та у різних комплексах методик;

3. економність та зручність у проведенні методики, а також під час підрахунку та аналізу результатів.

Також методика має суттєві недоліки. Наприклад великий вплив на кінцеві результати має соціальний вплив на окрему особу. Згідно з визначенням з психологічного словника: «соціальна бажаність – фактор, що спотворює ... відповіді на пункти особистісних опитувальників, шляхом збільшення тих самозвітів, що здаються випробуванним більш привабливими, соціально прийнятими, представляють їх у вигідному світі» [64]. Тобто респондент може відчувати по відношенню до себе деякий тиск або відповідальність перед суспільством або деякою його частиною (конкретною великою чи малою групою), і бажати відповідати очікуванням. Також важливо попередньо налаштувати контакт, щоб опитувальний не мав бажання соромитись своїх відповідей або намагатися сподобатися психологу, що проводить опитування.

Для того, щоб зменшити ризик нещирих відповідей необхідно брати до уваги фактор добровільності та вмотивованості проходження методики, в деяких випадках важливу роль грає анонімність. Також для більш глибокого дослідження ціннісних систем особистості можливо трохи модифікувати інструкцію, наприклад, додати до неї деякі уточнюючі запитання, для того, щоб

респондент більш свідомо підійшов до визначення своїх пріоритетних цінностей. Для розширення отриманих результатів можливо використовувати наступні запитання: «Яким чином ви б проаранжували цінності, якби були тим, ким мрієте бути?», «На вашу думку, як би розклали картки (пронумерували) ваші близькі люди та чому?», «У процентному відношенні скільки місця в вашому житті займають ці цінності?», та інші. Також у подальших дослідженнях методики, деякі автори [16] вказували на те, що список цінностей не є універсальним, тому що він досить обмежений та неповний, саме тому необхідно провести додаткові дослідження задля розширення переліку цінностей.

Як ми вже зазначали раніше – багато дослідників сучасників Рокіча та його послідовників брали за основу його методику, модифікували її, адаптували під особливості своєї країни. Так, Радянському Союзу методику вперше переклали та адаптували Л. Гоштаутас, Н. Семенов та В. Ядов. Проте переклад був досить вільним та багато з цінностей, які були вказані М. Рокічем втратили свою суть, наприклад відсутні аналоги оригінальним «Mature Love» та «National Security» [25]. Наразі ми досі користуємося запропонованим адаптованим перекладом, проте гнучкість методики дозволяє трактувати кожен із цінностей в залежності від направленості дослідження.

Крім інструментальних та фундаментальних цінностей дослідники також виокремлюють у цій системі координат похідні цінності. Як зазначається у роботі Н.О. Губи та О.Г. Павлюк: «Похідні цінності – це слідство або вираз інших цінностей, що мають значимість лише як ознаки і символи останніх» [12]. Тобто ці цінності є частіше за все матеріальним проявом здобутої цінності, наприклад медаль як символ перемоги, чи фотографія як фізичний спогад про важливу подію.

Також під час формування власного опитувальника ми спиралися на методику з визначення ціннісних орієнтацій Шалом Шварца (створена у 1992 році). Його тест використовується для дослідження особистісних змін цінностей у контексті життєвих змін або для вивчення динамічних змін у

культурних групах, які відбуваються під впливом змін та значимих подій у суспільстві. Шварц давав своє визначення цінностям, та вважав що вони – це «пізнані потреби, безпосередньо залежні від культури, середовища, менталітету конкретного суспільства» [67].

Так як і його попередник, Шварц мав на меті створити універсальну систему цінностей, згідно з його думкою є перелік цінностей, що присутні у всіх суспільствах. Під час створення своєї теорії системи цінностей він опирався на спостереження Рокіча, стосовно того що соціальні та біологічні потреби формують ціннісні системи людей. Ш. Шварц мав на мені висунути абсолютно універсальні системи цінностей, спираючись на своє уявлення того, що цінності це усвідомлені потреби, які присутні у всіх людей та які мають вплив на кожную особистість. На початку свого дослідження Шварц звернувся до індуктивного підходу (спирався на попередні дослідження Рокіча), потім продовжив, використовуючи дедуктивний підхід. На другому етапі дослідження він спирався на своє припущення стосовно того, що існують взаємозв'язки між цінностями, та на основі цього будував власне список цінностей.

Шалом Шварц провів своє дослідження у 20 країнах, та у результаті виокремив 10 мотиваційних типів цінностей [67]. Вони представляють собою фундаментальні людські цінності, які в свою чергу, складаються з індивідуальних цінностей – їх у методиці представлено 57 (методика також є досить гнучкою, тому зустрічається різна кількість індивідуальних цінностей), та у їхню основу вкладено 21 цінність, що вказував Рокіч. Проте, на відміну від Рокіча, Шварц робив фокус на теоретичний зв'язок між цінностями, і його наявність свідчить про те, що існують базові цінності і саме вони лежать в основі тих, що виокремив Рокіч. Тобто Шварц висував припущення, що структура, яку складають зв'язки між цінностями, є універсальною (для культур та соціумів) [25].

Для респондентів ранжувати велику кількість індивідуальних цінностей (57) було б незручно та важко, тому Шварц відійшов від цієї моделі. Саме

цьому під час проходження першого етапу методики респондент повинен надати кожній із цінностей бал від 7 (виключно важлива цінність, в якості головного принципу життя) до -1 (протиричить життєвим принципам, які наслідує людина).

Усі індивідуальні цінності представлені у вигляді двох списків: перший – перелік іменників-цінностей, які можуть бути важливими для людини та яких варто досягати (наприклад: сенс життя, зріле кохання, свобода, рівність, соціальне визнання, та інші); другий список – прикметники, які є керівними принципами людини, задля досягнення цілей (наприклад: розумний, корисний, вірний, самостійний, допитливий, та інші).

Після того, як респондент проставить бали в обох списках цінностей, він переходить до другого розділу методики. Друга частина складається з 40 лаконічних описів людини, які також є характеристиками 10 фундаментальних цінностей. Респонденту пропонується оцінити описи від 4-х («дуже схожий на мене») балів до -1 («зовсім не схожий на мене»).

Методика аналізується також декількома етапами. У результаті аналізу психолог отримує кількісну виразність кожної з десяти фундаментальних цінностей на двох рівнях: вартісних цінностей та індивідуальних пріоритетів. Кожен з розділів методики рахується окремо, у відповідності до ключів.

Метод ранжування (наприклад шкала М. Рокіча) досить важливу перевагу – респондент не має змоги під час проходження опитування оцінити більшу частину цінностей як дуже важливі. Проте цей метод має певні недоліки, які досить успішно нівелює метод незалежної оцінки кожного твердження (наприклад шкала Ш. Шварца):

1. Як ми вже зазначали – ранжувати велику кількість понять складно для респондента, тому метод оцінки дає можливість зробити перелік цінностей довшим.

2. Оцінка цінностей складна тим, що людям досить важко чітко відокремити деякі цінності одна від одної, тому важко їх проранжувати (дві тотожні для респондента цінності можуть йти поряд, і це чітко не відтворює

істину картину). Також деякі цінності можуть бути для респондента однаково важливими, тому буде відбуватися штучне ранжування та відокремлення цінностей. Під час окремої оцінки кожної із цінностей опитувальний може однаково оцінити важливі та співмірні для нього цінності, не відчуючи при цьому дискомфорту.

3. Також під час використання методики із ранжуванням дослідник не має змоги використовувати перевірки надійності. Під час незалежної оцінки це можливо (наприклад, використання методу факторного аналізу, обрахунок альфа Кромбаха).

4. Під час зміни (додавання нових або заміна існуючих) дослідником цінностей у шкалі не буде змінюватись загальний рейтинг цінностей. ((диссер))

Шварц у своїй теорії описував динамічні взаємовідносини різних ціннісних типів. Принцип моделі динамічних відносин між ціннісними типами можна спостерігати на рис. 2.2

Рис. 2.2 Модель взаємозв'язків десяти типів цінностей за Ш. Шварцом [25]

На зображенні добре видно логіку моделі – більш сумісні цінності знаходяться найближче одна до одної, відповідно чим далі розташовані поняття одне від одного тим більш конкурентні вони мають відносини. Конкурентність

цінностей можна пояснити несумісністю їх спільної реалізації. У результаті такої візуалізації Шварц дав наступні назви біполярним секторам: збереження та відкритість до змін, самозвеличення та вихід за межі «я». Блок «Гедонізм» рівнозначно співвідноситься з секторами самозвеличення та відкритість до змін. Саме кінцеві точки кожного сектору формують дві основні осі людських цінностей: «самозвеличення – вихід за межі «я» та «збереження – відкритість до змін».

Методика Шварца є досить популярною навіть у сучасних наукових колах, тому що вона характеризується високим ступенем валідності (велика кількість перевірок, в тому числі порівняльних) особливо серед українських вчених, адже саме цей опитувальник виміру цінностей українців є найбільш часто вживаним. А також цей метод включений у опитувальник Європейського соціального дослідження, у якому бере участь Україна. Великою перевагою моделі Ш. Шварца є можливість трансформації отриманих результатів, як для статистичного аналізу так і для якісного – в залежності від цілей дослідження. В рамках різних досліджень є можливість використовувати результати у наступних видах: 57 індивідуальних цінностей, 10 загальних типів цінностей, чотири ціннісні сектори, а також – дві ціннісні осі.

За візуальну та змістову основу «Матриці цінностей» ми взяли матрицю Ейзенхауера. Автор матриці – Дуайт Ейзенхауер, тридцять четвертий президент Америки, військовий та державний діяч. Через специфіку його зайнятості йому часто доводилося приймати велику кількість важливих та жорстких рішень та фокусуватись на плануванні. Він використовував цю матрицю для короткочасного планування, завдяки цьому він став відомий своїми добрими організаторськими вміннями. Відома цитата Ейзенхауера, яку пов'язують з матрицею, та вважають її «візитівкою»: «У мене є дві проблеми: термінова та важлива. Термінова не є важливою, а важлива — терміновою» ((сайт менеджмента)). Завдяки цій методиці є можливість розподілити справи за ступенем терміновості та важливості їх виконання. Ознайомитися з принципом матриці Ейзенхауера можна на рис. 2.3

Термінові важливі справи	Важливі нетермінові справи
Неважливі термінові справи	Неважливі нетермінові

Рис. 2.3 Матриця Ейзенхауера

Саме матрицю Ейзенхауера вважають найбільш ефективним способом планування свого робочого часу. Якщо більш детально описувати кожний сектор, то виходить, що:

1. Перший сектор «Важливі термінові справи» – це справи, які мають чіткі та термінові строки виконання, їх потрібно зробити в першу чергу, та не відкладати втручання. Невиконання цих справ може спричиняти значні труднощі та проблеми у робочій сфері, або у досягненні власних цілей. Якщо матриця складається не з робочих питань, то у цьому секторі знаходяться питання, що пов’язані зі здоров’ям.

2. Другий сектор – нетермінові та важливі справи. У цьому секторі знаходяться справи, які є зорієнтованими на подальшу перспективу. При затриманні виконання цих справ вони перейдуть у першу категорію.

3. Третій сектор – термінові але неважливі завдання. Важливо не плутати з першою категорією, адже не всі термінові справи водночас є важливими. Це справи, які часто є непродуктивними.

4. До четвертої категорії справи неважливі та нетермінові найчастіше відносяться рутинні справи, які можливо делегувати або навіть зовсім прибрати з порядку денного (якщо це справи які лише відбирають час, наприклад, перегляд соціальних мереж чи інформаційних порталів).

Крім такого початкового вигляду, можна виокремити можливість представити матрицю Ейзенхауера у вигляді чотирьох D:

1. Do – тобто зроби сам, це термінові та важливі справи, які необхідно зробити самостійно у короткі строки.
2. Decide – вирішуй, це справи, які потребують уваги, але здатні трохи почекати, не варто тягнути з їх вирішенням.
3. Delegate – делегуй, термінові але неважливі справи, які є можливість перекласти на когось іншого
4. Delete – позбався або видали, відповідно це ті справи, які крадуть робочий час, і краще їх позбутися.

Звісно, суть та наповнення методу не змінюється, проте цей варіант виглядає лаконічніше та більш сучасно, що на наш погляд, є позитивною стороною будь-якого методу. Також можна налаштувати матрицю для ще кращої візуалізації – використовувати кольори, наприклад: терміново та важливо – червоний, важливо, але не терміново – жовтий, терміново, але не важливо – зелений, не терміново та не важливо – сірий.

Під час планування справ із використання матриці Ейзенхауера важливо дуже добре осмислити та проаналізувати усі заплановані справи. Тільки після усвідомлення пріоритетності розподіляти їх по категоріям, в залежності від особливості строків та важливості їх виконання відповідно. В майбутньому важливо чітко дотримуватися порядку, що прописаний у матриці, та не намагатися виконувати справи у іншій послідовності, не переходити до інших секторів поки не виконані усі попередні завдання. Також корисним для ефективності виконання завдань є факт наявності матриці у полі зору, та можливість викреслювати зроблені завдання. Це дасть змогу зосередитись на роботі, та не тримати в голові список справ та послідовність їх виконання.

Також матриця Ейзенхауера корисна для довгострокової перспективи розвитку організаторських якостей людини. За допомогою цього методу з часом добре розвивається навик відокремлювання першочергових завдань від другорядних. Це також допоможе більш свідомо відноситися до своїх

безпосередніх обов'язків, та менше відволікатися на непотрібні та непродуктивні речі у робочий час.

Ще один важливий висновок, до якого можна дійти використовуючи матрицю Ейзенхауера – найбільш результативні справи опиняються у другому секторі, тому що саме ця категорія пов'язана з довгостроковим плануванням. Також, найбільша кількість справ завжди буде опинятися у першому та третьому секторах. Тому що робочі справи частіше за все автоматично сприймаються як термінові, проте важливо вміти розрізняти справи, що потребують власного втручання від тих, що можна делегувати – саме на це і направлений метод [31].

2.2 Визначення цінностей, що склали основу дослідження

Для формування списків цінностей, які ми пропонували респондентам ми брали за основу тестові матеріали Ш. Шварца та М. Рокіча, та адаптували їх під цінності, що є складовою ідеології Революції Гідності. Визначення цінностей з позиції подій Євромайдану ми наводили у першому розділі. Наразі пропонуємо ознайомитися з загальним визначеннями цінностей, які будуть названі у третьому розділі нашої наукової роботи. Ми представили список визначень у алфавітному порядку, а не в пріоритетному для рецензентів, а також дали визначення термінів та навели пояснення чому саме ці явища є цінними та важливими для людей.

Віра у Бога. Віра – особливий стан психіки людини, що характеризується повним і беззастережним прийняттям без теоретичних і практичних доказів достовірності якихось знань, текстів, явищ, подій чи власних уявлень і умовиводів, які можуть в подальшому виступати основою її «Я» [46]. Великий словник української мови характеризує стан віри, як протилежний стану напруги, сумнівам, ваганням. Таким чином віра характеризується станом впевненості та спокою у ситуації вибору, що на нашу думку також є важливою

частиною нашого життя, адже рівень стресу у ситуаціях, з передбачуваним ходом подій знижується.

Поняття віри у Бога тісно пов'язано з духовністю, адже сутність духовності полягає у прагненні людини бути максимально пов'язаною із Богом, або з моральністю суспільства. Також словник психологічних термінів визначає духовність як «систему найвищих нематеріальних цінностей», та розкриває це поняття як щось, що не є сумісним з егоїзмом, жорстокістю та жагою отримання матеріальної вигоди [5]. Тобто віра у Бога та стан духовності, це такий стиль способу життя людини, який повністю орієнтований на засвоєння вищих моральних цінностей заради єднання із моральною частиною суспільства або Богом.

Гармонія (усередині себе та зі світом). Т. Ф. Єфремова пропонує визначення гармонійного розвитку особистості, як органічну єдність удосконалених психологічних, моральних та фізичних якостей особистості. Також важливою частиною цього поняття є участь особистості у соціальному світі, тобто здатність до результативної праці та діяльності. Гармонія це різнобічний процес, та головна його характеристика – збалансоване поєднання усіх необхідних особистісних рис.

Добробут та благополуччя. Добробут визначається В.В. Близнюком як «сукупність умов життєдіяльності в економічному, соціальному, духовному та політичному розуміннях, що надають людині можливості для всебічного розвитку» [5]. Як ми вже зазначали важливим для розвитку фактором є єдність, тому і добробут має дві складові – матеріальну та духовну. Останнє – це можливість людини всебічно розвивати власні здібності, усвідомлення моральної свободи, пізнавати прекрасне та прагнути і досягати поставлених цілей. Матеріальний добробут – економічний, достатній для задоволення потреб людини, стан. Цього стану зазвичай досягають, маючи роботу та використовуючи результати праці. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття добробуту як виключно матеріально-побутовий достаток. Ми у рамках нашого дослідження розглядаємо добробут

як поєднання матеріальної та духовної складової людського життя. Близьким за значенням також є поняття благополуччя.

Допомога іншим. Це поняття також добре відображається у солідарності, як у взаємодопомозі й підтримці заради спільності інтересів та досягнення спільної мети. Важливо те, що солідарність передбачає спільну відповідальність. Тобто допомога іншим має на меті досягнення певної мети (спільної або особистісної) та установленню надійних соціальних зв'язків.

Дружба. Одна з форм соціальних взаємовідносин, вона ґрунтується на індивідуальному виборі кожної людини, на основі прихильності та спільності поглядів. Більш раціональний погляд на дружбу визначає її як взаємовідносини людей з близькими інтересами та спільними цілями, а отже й спільними цінностями [39]. Друзі це одна з важливих складових мікросоціуму людини, у якому формується ціннісна система особистості. У малій групі люди тісно пов'язані один з одним та мають беззаперечний вплив на орієнтації [47].

Єдність. Поняття єдності у психології розглядається з різних аспектів. Перш за все це один з основних принципів психології, як науки. Єдність свідомості та діяльності відображає пріоритет практичної діяльності людини над її психікою, тобто без предметної діяльності свідомість стає абстрактивним поняттям, а у діяльності без свідомості відсутня рефлексивність та орієнтація. Тобто психіка та діяльність функціонують як цілісна та збалансована система [13].

Загалом усі аспекти людського життя можна розглядати як функціонування різних систем. Усі вони націлені на взаємозв'язок елементів, їхніх властивостей задля формування цілісності та єдності. Зберігання нормального функціонування, тобто підтримка гомеостатичного стану, важлива для адекватного існування будь-якої системи – людського організму чи психіки, малої чи великої соціальної групи, та інше. Тобто єдність це важлива цінність, оскільки вона відображає потяг людини до гармонійного та цілісного існування особистості, до сумісності (єдності суб'єктів) з соціумом.

Життя поняття біологічне та філософське. Тобто, цей феномен розглядається як існування та функціонування організму (підтримка гомеостатичного стану, ріст та розвиток, відтворення собі подібних) та як існування складних абстрактних матерій (наприклад, існування душі). В психології бажання зберегти своє існування досягається завдяки задоволенню своїх базових, інстинктивних потреб (наприклад, голод, сексуальний потяг, страх) [30].

Сенс життя є досить складним філософським поняттям, та для багатьох людей саме пошук сенсу є життєвою цінністю. Проте важливою характеристикою сенсу життя є те, що значення життя конкретна людина визначає для себе самостійно. Особистість визнає своє життя як суцільний процес, який має певний зміст та усвідомлення того, заради чого вона живе.

Кар'єра. Важливою частиною реалізації людини є професійний розвиток. Як ми зазначали вище – гармонійний розвиток людини неможливий без здатності до результативної праці. Тому досить важливим є необхідність набуття нових компетенцій, умінь, навичок та знань, що є пов'язаними з професійною діяльністю. Для того, щоб досягати професійного розвитку та успіхів у кар'єрі необхідно підвищувати кваліфікацію, займатися професійним навчанням та самоосвітою [53]. Саме через необхідність всебічного розвитку для побудови кар'єри та часу, який кожна людина приділяє своєму професійному розвитку – ці поняття є одними з найважливіших складових людської системи життя.

Колеги по роботі є важливим мікросоціумом у житті людини, який також впливає на ціннісні орієнтації та формування ідеологічних та професійних поглядів людини.

Любов широке та важливе поняття в житті кожної людини, адже при здоровому функціонуванні психіки любов зустрічається майже у всіх аспектах життя. Також важливо розрізняти поняття любові та кохання, останню більш вузьке поняття, яке стосується почуття глибокої прихильності до іншої

людини, це більш романтичне поняття. Любов можна відчувати до батьків, країни, інших людей [13].

Також із поняттям любові тісно корелює гуманізм, як «система установок ставлення особистості до оточуючих людей і живих істот, що проявляються в свідомості й емоціях категоріями любові, співчуття, співучасті, сприяння, допомоги, милосердя, прощення» [64]. Тобто в контексті нашої теми ми можемо розглядати цінність любові як поняття гуманізму, пов'язане з солідарністю. Бажання людей єднатися заради спільної мети на підґрунті почуття співучасті.

Мирне життя – це одна із соціальних цінностей, фундаментального блага завдяки якому функціонує та розвивається соціум, справедливість соціальна, демократія, людська гідність, та створення гідних умов існування. Мир поняття зовнішнє (у визначенні відсутності війни) та внутрішнє, тобто особистісний погляд кожної людини на відношення зі світом. Важливо також те, що «Мир та справедливість» це шістнадцята Ціль сталого розвитку, тобто це загальнолюдська цінність, досягнення якої є пріоритетом для всього людства задля покращення рівня життя у світі.

Повага (до інших та по відношенню до себе). Поняття поваги та самоповаги тісно пов'язані з багатьма термінами, які описані у цьому розділі. Таке відношення до людей характеризується справедливим, рівноправним, делікатним, чуйним та ввічливим відношенням до іншої особистості. Поважливе відношення до людей означає практичне визнання у соціальних відносинах гідності особистості.

Самоповага – це цінність індивіда, яку він сам надає собі. «Я» концепція особистості включає в себе це поняття, як характеристику того, наскільки людина у собі впевнена.

Рівність – одна із складових поняття соціальної справедливості. Широке поняття включає в себе рівність у всіх аспектах: рівність прав та можливостей людей, рівну оплату праці, рівність перед законом, та головне відсутність

дискримінації та утисків з будь-якого принципу (обмежень за ознакою статі, національності, та інше).

Самореалізація – «суб'єктивне прагнення особистості здійснити, створити себе, своє смислове життєве призначення, дати собі через себе саму і діяльність об'єктивність в об'єктивному світі» [46]. Самореалізація визначається, наприклад, через поняття індивідуальної компетентності. Адже завдяки бажанню самореалізації людина прагне професійного росту та розвитку індивідуальності в професійних рамках. Також самореалізація важлива для особистісного самовизначення (усвідомлення свого місця у суспільстві, відчуття себе самостійним членом цього суспільства), лише після усвідомлення потреби самореалізації та певного рівня самосвідомості з'являється розуміння свого призначення та місця у суспільстві. Складовою самореалізації є саморозвиток, тобто усвідомлене бажання та потяг людини досягти свого «ідеального Я».

Свободу визначають як можливість вибору в усі моменти життя людини, та відповідність між бажаннями та переконаннями людини до особистісної відповідальності за наслідки своїх виборів. Тобто свобода це перш за все усвідомлена необхідність у певні моменти життя [5].

Сім'я це найважливіший мікросоціум для людини, найбільш фундаментальний соціальний інститут. Саме завдяки складності та взаємопов'язаності відносин між людьми у сім'ї формуються цінності людини, її погляди на життя, будуються моделі поведінки та життєві сценарії.

Досить важлива характеристика особистості у нашій сучасності – толерантність. Саме завдяки терпимості до поглядів та думок інших людей можливий розвиток демократичного суспільства у якому головна цінність – людське життя та повага до нього. Толерантність також характеризується витривалістю по відношенню до різноманітних фруструючих та емоційно несприятливих факторів, що на наш погляд, є значимим для розвитку сильної та здорової особистості [54].

Чесність – це одна з моральних якостей людей. Вона визначається дотриманням загальновизнаних морально-етичних норм. Чесність включає в себе вірність зобов'язанням та принципам, правдивість, щирість.

Отже, під час аналізу особливостей методик М. Рокіча та Ш. Шварца ми змогли виокремити позитивні та негативні аспекти, а також на їх основі сформувані власні переліки цінностей, які були представлені респондентам. В майбутньому, ми плануємо перевіряти та корегувати ці списки.

У підсумку хочемо зазначити, що респондентами було вказано досить багато особистісних цінностей, які можуть розглядатися як фундаментальні та загальнодержавні, через їхній величезний вплив на розвиток громадянського демократичного суспільства у майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ ЗА АВТОРСЬКОЮ МЕТОДИКОЮ «МАТРИЦЯ ЦІННОСТЕЙ»

3.1 Організація і методи дослідження

Залежна змінна: відповіді респондентів, які сформували групи цінностей.

Незалежна змінна: запитання анкети та умови участі в опитуванні.

План складається з таких етапів:

1. Формулювання теми, мети та гіпотези дослідження; створення вибірки.
2. Створення опитування на базі Гугл-форми, написання лаконічної, зрозумілої інструкції.
3. Розповсюдження опитування.
4. Збір результатів.
5. Обробка та аналіз результатів.
6. Написання звіту та висновків, оформлення у вигляді «Матриці цінностей».

Короткий зміст. Було проведено інтернет-опитування для вияву цінностей сучасної молоді, а також для перевірки гіпотези про те, що Революція Гідності вплинула на матрицю цінностей молоді.

Цільова аудиторія: особи віком від 18 до 31 року.

Вибірка: 80 осіб віком від 18 до 31 років.

Матеріал: інтернет-опитування у системі Google-форми; обладнання: комп'ютери або телефони з доступом до Інтернету.

Хід дослідження. Під час дослідження людям пропонувалося пройти невелику адаптивну Google-форму. Перший розділ містив обов'язковий «паспорт», в який входили питання про стать та вік респондентів. Після цього була представлена безпосередня інструкція, що стосується відповідей. Другий

розділ опитування містив запитання про загальні уявлення про цінності; так, наприклад, у ньому ми просили респондентів дати своє визначення поняття «цінностей», вказати найважливіші для них матеріальні/нематеріальні цінності та поміркувати над тим, чи впливають на їх систему цінностей події всередині країни. Окрім цього, у другому розділі було запитання про безпосередні цінності Революції Гідності та чи мали вони вплив на систему цінностей учасника опитування. У залежності від того, яку відповідь дала людина, його перенаправляло на 2 або 3 розділ відповідно. У другому розділі ми уточнювали деталі впливу Революції Гідності на систему цінностей респондента, а третій розділ ставив за мету з'ясувати, які інші чинники стають моральними орієнтирами сучасної молоді.

З інструкцією для респондентів і запитаннями анкети можна ознайомитись у додатку А.

Результати, відповідно до мети дослідження, ми вирішили групувати за такими критеріями: матеріальні/нематеріальні, першочергові/другорядні цінності.

У дослідженні взяло участь 80 респондентів. Серед них 51,2% жінок та 48,8% чоловіків.

Дослідження орієнтовано на вікову групу молоді, від 18 до 35 років, тому відповіді належали представникам саме цієї вікової категорії. Загалом опитування пройшли представники 18 (10%), 19 (8,8%), 20 (10%), 21 (11,3%), 22 (13,8%), 23 (10%), 25 (12,5%), 26 (6,3%), 29 (5%), 31 (2,6%) років. Як можемо бачити, найбільше вікова група учасників опитування – 22 (11 респондентів) та 25 (10 респондентів) років відповідно.

3.2 Інтерпретація результатів дослідження

Більша частина респондентів (22,5%) визначала для себе поняття «цінності» як щось, що є надзвичайно важливим для людини. Це пріоритет життєвого шляху кожного окремого індивіда та людини взагалі. Також багато відповідей (17,5%) включали в себе розуміння цінностей як основу мотиву людини або орієнтиру життєвого шляху. Серед іншого респонденти указували на те, що цінності – це те, за що люди ладні боротися та те, що варто відстоювати та оберігати. На це вказали 16,2 % опитуваних. В інших відповідях розкривалося поняття цінностей як сім'ї, кохання або різних важливих для конкретної людини речей. Також доволі цікавою є одна з найбільш розгорнутих відповідей на це питання: «В контексті цього дослідження, я можу виділити два визначення поняття "Цінність": Людська цінність – це така соціальна норма, яка для Особистості виступає основою для прийняття рішень під час взаємовідносин з оточуючими. Цінність події – це те значення, яке присвоюють люди певній події».

Ми запропонували респондентам детально розписати найбільш важливі цінності у їхньому житті та проаналізували їх, розподіливши за категоріями матеріальні/нематеріальні. За частотою згадувань ми змогли виокремити найбільш та найменш важливі цінності у сучасної молоді.

Загалом ми виокремили 116 згадувань нематеріальних цінностей молоді, які можна розділити на 12 категорій (на основі результатів нашого опитування):

1. Сім'я;
2. Любов;
3. Саморозвиток;
4. Повага (до інших та по відношенню до себе);
5. Гармонія (усередині себе та зі світом);
6. Самореалізація;
7. Дружба;

8. Патріотизм;
9. Життя;
10. Толерантність;
11. Віра у бога;
12. Чесність;
13. Саморозуміння;
14. Єдність.

Серед нематеріальних цінностей найбільш часто поширеними були сім'я та любов, по 32 та 31 згадувань відповідно. Для зручності ми поєднали у одну категорію слова «любов» (26 згадувань) та «кохання» (5 згадувань), а також слова «сім'я» (30 згадувань) та «родина» (2 згадування). Також слова «сім'я» та «саморозвиток» найчастіше були саме на першій позиції у відповідях: сім'я – 14 разів із 30 згадувань, саморозвиток – 9 із 18. Повага до інших та взаємоповага згадуються загалом 12 разів. Важливою для молоді також є гармонія усередині себе та зі світом – 10 респондентів вказали на це. Самореалізацію як головну цінність вказали 9 респондентів. Менш популярними відповідями були: друзі (6), патріотизм (5), життя (5), толерантність (4), віра у бога (3), саморозуміння (2), чесність (3) та єдність (3).

Матеріальних цінностей респонденти вказали значно менше (всього 38 згадувань). Більше того, вони частіше займають позиції другорядних цінностей у переліках респондентів. Нам вдалося виокремити наступні категорії:

1. Рівність;
2. Свобода;
3. Кар'єра;
4. Добробут та благополуччя;
5. Мирне життя;
6. Людські права;
7. Допомога іншим;
8. Гроші;
9. Подорожі.

Найбільш поширеною відповіддю є рівність (11 згадувань) у таких її проявах: рівність у всьому світі та рівність людей. Рівність ми розглядаємо у контексті рівних прав. Також серед найбільш поширених матеріальних цінностей є свобода, про неї згадували 9 учасників/учасниць опитування. Свобода була зазначена у контексті конституційного поняття. Саме через те, що основоположні свободи людини регулюються законодавством, у нашій класифікації це поняття відноситься до матеріальних цінностей. Натомість, його духовна складова визначається гармонією, яка фігурує в нематеріальних цінностях. Кар'єру як головну матеріальну цінність зазначили лише 6 респондентів. Всього по 4 рази були згадані: добробут, благополуччя мирне життя. Мир ми розглядаємо як фактор відсутності війни. Найменш розповсюдженими відповідями були: людські права (3), допомога іншим (3), гроші (2), подорожі (2). Простежується тенденція, що масштабні загальнодержавні цінності в особистісних шкалах не є пріоритетними.

Для кращої візуалізації отриманих результатів ми сформували Матрицю особистісних цінностей молоді, з нею можна ознайомитися на рисунку 3.1

<p style="text-align: center;">Моральні першочергові</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сім'я • Любов • Саморозвиток • Повага • Гармонія 	<p style="text-align: center;">Матеріальні першочергові</p> <ul style="list-style-type: none"> • Рівність • Свобода • Кар'єра • Добробут та благополуччя
<p style="text-align: center;">Моральні другорядні</p> <ul style="list-style-type: none"> • Самореалізація • Дружба • Патріотизм • Життя • Толерантність • Віра у Бога • Чесність • Саморозуміння • Єдність 	<p style="text-align: center;">Матеріальні другорядні</p> <ul style="list-style-type: none"> • Мирне життя • Людські права • Допомога іншим • Гроші • Подорожі

Рис. 3.1 Матриця цінностей молоді

92,5 % респондентів погоджуються з думкою, що на формування людських цінностей впливають події, що відбуваються всередині країни, а також 75 % (з них – 35% абсолютно впевнені, 40 % – скоріше погоджуються) вважають, що на їх особисту систему цінностей вплинули чи впливають події, які відбуваються в Україні. 15% респондентів обрали варіант «Важко сказати», та всього 10 % респондентів заперечують вплив оточуючих подій на систему власних цінностей.

Ми попросили респондентів вказати цінності Революції Гідності та також проаналізували ці відповіді, розподіливши їх за групами за принципом матеріальні/нематеріальні цінності. Тож, ми виокремили 87 матеріальних цінностей та розподілили їх в такі категорії:

1. Свобода (звільнення від агресора);
2. Подолання корупції та прозорість влади;
3. Демократія;
4. Проєвропейський розвиток України;
5. Розвиток української державності;
6. Захист прав людини;
7. Мирне життя.

Найбільш часто зустрічалася свобода – 34 згадування, серед яких також було згадано контекст свободи та звільнення від Росії (або агресора). Другою популярною відповіддю є прозорість влади та подолання корупції – про це написали у різних формулюваннях 23 респонденти. 16 людей з опитуваних вказали досягнення демократії (та можливості вільно вибирати) як цінність Євромайдану. Також до матеріальних цінностей Революції Гідності респонденти віднесли: проєвропейський розвиток України (4), розвиток української державності (4), права людини (4), мирне життя (2).

Нематеріальних цінностей вдалося виокремити 40. Їх ми представили у таких категоріях:

1. Патріотизм;

2. Гідність;
3. Повага;
4. Життя;
5. Гордість;
6. Любов;
7. Чесність.

Патріотизм як цінність Революції Гідності назвали 15 з респондентів. Десятеро виокремили гідність, п'ятеро – повагу як основні нематеріальні цінності Євромайдану та Революції Гідності. Також серед нематеріальних цінностей Революції Гідності: життя (4), гордість (2), любов (2) та чесність (2).

Також важливо підкреслити, що восьмеро з респондентів вказали, що не розуміють чи не виділяють для себе жодних цінностей Євромайдану. Такі відповіді залишили представники 18-19 років, тобто, наймолодші з нашої вибірки. Можна зробити висновок, що у представників цієї вікової категорії не склалося власного бачення цієї історичної події. Це має раціональне обґрунтування, оскільки у зв'язку з хронологічною віддаленістю події ці учасники не мали змоги скласти повне уявлення про ідеологічну складову цієї історичної епохи.

Як ми можемо бачити, серед цінностей Революції Гідності переважають матеріальні цінності, які затверджують необхідність саме конституційних та правових змін у державі для формування та функціонування здорової аксіосфери у суспільстві, загального щастя та благополуччя.

На основі відповідей респондентів ми сформуваємо Матрицю цінностей Революції Гідності, з нею можна ознайомитися на рис. 3.1

<p style="text-align: center;">Моральні першочергові</p> <ul style="list-style-type: none"> • Патріотизм • Гідність • Повага 	<p style="text-align: center;">Матеріальні першочергові</p> <ul style="list-style-type: none"> • Свобода • Подолання корупції та прозорість • Демократія
<p style="text-align: center;">Моральні другорядні</p> <ul style="list-style-type: none"> • Життя • Гордість • Любов • Чесність 	<p style="text-align: center;">Матеріальні другорядні</p> <ul style="list-style-type: none"> • Проєвропейський розвиток України • Розвиток української державності • Захист прав людини • Мирне життя

Рис. 3.2 Матриця цінностей Революції Гідності, на основі результатів опитування молоді

На питання, чи вплинули цінності Революції Гідності на систему особистих цінностей респондентів, 75,1% відповіли позитивно. Серед них 31,3% відповіли «абсолютно так», а 43,8% – «скоріше так». Всього 24,9% респондентів не погодились з цим твердженням. Згідно з алгоритмів опитування, вони автоматично переходили до третього розділу, де відповідали на питання стосовно того, що саме формує їхні цінності. Більшість респондентів продовжували опитування у другому розділі.

Загалом продовжили опитування 60 респондентів із 80, всього 20 з них перейшли до третього розділу. Тому надалі за 100% ми вважаємо 60 опитуваних. 56,7% опитуваних слідкували за подіями Революції Гідності у медіа чи спілкувалися з учасниками подій, 33,3% – були очевидцями подій або безпосередньо брали участь у Майдані. Всього 10% опитуваних не слідкували за подіями упродовж їх історичного розгортання.

Також респондентам пропонувалося оцінити, наскільки сильним був вплив подій Революції Гідності на систему їхніх цінностей, адже вони вже вказали, що ці події мали вплив. Тож 83,3% опитуваних вказали, що цінності Революції Гідності мали сильний вплив, 10% назвали його середнім, а 6,7% відзначили незначний вплив на їхню власну систему цінностей. Цікавим полем для подальших наукових роздумів вважаємо взаємозв'язок того, що серед чотирьох людей, що обрали варіанти «Слабкий» та близький до нього, двоє раніше відповіли, що безпосередньо чи опосередковано не слідкували за подіями Революції Гідності.

На питання, чи є близькими ідеї, які пропагували учасники Євромайдану, 78,4% респондентів відповіли, що поділяли майже повністю або повністю. 6,7% респондентів відзначили, що ідеї не близькі або зовсім не близькі. 15% респондентів не визначилися з відповіддю.

Ми виокремили 33 головних цінностей Революції Гідності (згідно з думками респондентів). Серед них матеріальних:

1. Права (загальнолюдські та виборчі);
2. Свобода;
3. Подолання корупції;
4. Прозорість влади;
5. Демократія;
6. Мирне життя.

Права згадані у контексті прав людини, права на свободу слова та вибору. Ці поняття були згадані 5 разів; стільки ж разів вказали свободу (від країни-агресора та свободу слова). Подолання чи протидію корупції та прозорість влади як основні цінності Євромайдану виокремили по 4 респонденти. Усього по два рази вказали демократію та мирне життя, а також європейський розвиток країни – його згадали лише один раз.

Згадаємо також про нематеріальні цінності Євромайдану, визначили учасниками й учасницями дослідження:

1. Патріотизм;

2. Подолання українофобії;
3. Єдність.

Усі вищезазначені цінності згадувалися по два рази. Також серед тих, що згадувалися лише один раз, були: недоторканність і безпека, самоповага, згуртування людей заради спільної мети.

Також важливо зазначити, що всього п'ятеро респондентів вказали, що не знають, як відповісти на це питання. Четверо з них 18 років, одній – 19 років. Знову ж таки – пов'яжемо це з фактором хронологічної віддаленості історичних й ідеологічних чинників Євромайдану від реалій, в яких знаходиться сучасна молодь, що не була свідками тих подій.

Далі ми мали на меті дізнатися, наскільки сильним був вплив цінностей, що пропагували учасники Революції Гідності, на систему цінностей кожного з респондентів. Тому ми запропонували їм згадати, які саме цінності загальнодержавного рівня були для них в пріоритеті до подій Євромайдану. Загалом респонденти визначили 24 матеріальних та 11 нематеріальних цінностей загальнодержавного рівня.

Ми змогли виокремити наступні матеріальні цінності:

1. Мир. Згадувався шість разів у контексті мирного життя, тобто, відсутності війни та як мир між країнами і громадянами в цілому.
2. Мілітаризм. Четверо з респондентів вказували на силу армії та озброєнь як пріоритетну загальнодержавну цінність.
3. Свобода. Була вказана три рази.
4. Матеріальні блага написали троє з опитуваних.
5. Права людини вказали два респондента.
6. Проєвропейський розвиток також вказали двоє.
7. Освіту та розвиток науки згадали двічі.
8. Допомога оточуючим важлива цінність для двох респондентів.

Цікавим вважаємо факт існування амбівалентності у суспільній свідомості щодо визначенні матеріальних цінностей загальнодержавного рівня. Так, деякі учасники згадали про мир як про першочергову цінність держави,

тоді як інші визначилися з прямо протилежним явищем – мілітаризму. Припустимо, що такі протиріччя можуть бути у першу чергу пов'язані із психологічним сприйняттям кожною людиною війни (якщо вона відбувається всередині країни). Відповідно, на нашу думку, саме від цього формуються такі уявлення про мир і необхідність сильної армії як про першочергові цінності. Вважаємо тему психологічного обґрунтування цінностей «мир – мілітаризм» цікавою та корисною для подальших наукових досліджень.

Варто також згадати про нематеріальні цінності, визначені учасниками й учасницями нашого дослідження:

1. Любов була названа 5 разів. Тричі як загальне явище та двічі – як любов до ближнього.
2. Повагу написали четверо респондентів, тричі – поруч із поняттям «любов».
3. Довіру вказали двічі.

Ми не можемо не звернути увагу на те, що поняття поваги у відповідях кількох респондентів ототожнювалася або була згадана поруч із коханням. Звісно, брак масштабності дослідження не дозволяє робити нам якісь конкретні висновки, утім, можемо зауважити, що у будь-якому разі це хороша тенденція, навіть якщо і масштабована зовсім на маленьку аудиторію. На нашу думку, з точки зору психологічного дослідження, це може свідчити про здорові стосунки та прояв усвідомленості щодо кохання, поваги до партнера/партнерки.

Як ми можемо побачити: до подій Революції Гідності матеріальні цінності превалюють над нематеріальними у системах цінностей молоді. Також цікавим є той факт, що мир та мілітаризм займають домінуючі позиції серед цінностей молоді. На основі відповідей респондентів ми змогли створити матрицю цінностей, що була у молоді до подій Євромайдану, її показано на рисунку 3.3.

Моральні першочергові <ul style="list-style-type: none"> • Любов • Повага 	Матеріальні першочергові <ul style="list-style-type: none"> • Мир • Мілітаризм
Моральні другорядні <ul style="list-style-type: none"> • Довіра до оточуючих 	Матеріальні другорядні <ul style="list-style-type: none"> • Свобода; • Матеріальні блага; • Права людини; • Проєвропейський розвиток держави; • Освіта та розвиток;

Рис. 3.3 Матриця цінностей молоді до подій Революції Гідності

З 60 опитуваних у нашому дослідженні 19 людей вказали, що не мали чітко сформованих цінностей загальнодержавного рівня до подій Революції Гідності (або не ідентифікували їх). Такі відповіді дали респонденти віком від 18 до 21 року. Знову наголосимо: це може тлумачитися тим, що більш молоді учасники опитування не мали змоги усвідомлювати такі матерії у ранньому юнацькому віці. Більше того, додамо, – одна з опитуваних вказала, що її цінності до Євромайдану були такими ж, як і після нього. Хоча раніше респондентка вказувала на те, що події Революції Гідності дуже сильно вплинули на систему її особистих цінностей. Це може свідчити про несформованість позиції стосовно цього питання або ж про відсутність мотивації та глибокої зацікавленості щодо участі у нашому дослідженні.

Наступним кроком ми запропонували респондентам знову вказати свої пріоритетні цінності загальнодержавного рівня, але вже після подій Революції Гідності. Ми отримали загалом 111 цінностей, що значно перевищує показники, отримані після минулого запитання. Тобто, пропорційно збільшилася кількість як матеріальних, так і нематеріальних цінностей.

Усі згадані цінності ми систематизували за групами – 64 матеріальних: демократія (12), мирне життя (12), свобода (в тому числі, сепарація від агресора) (8), прозорість та протидія корупції (7), права (загальнолюдські та виборчі) – (6), проєвропейський розвиток держави (5), розвиток громадянського суспільства та держави (4), волонтерство (3), незалежність (3), суверенітет (2), гідні умови життя (2).

Також нематеріальні цінності загальнодержавного рівня склали: патріотизм (12), толерантність (12), подолання українофобії (5), гідність (4), повага до людей (3), єдність (3), віра у Бога (2), рівність (2). По одному разу були вказані: відповідальність, пацифізм, національна гордість, спокій. Всього нематеріальних цінностей ми виокремили 47.

Для кращої візуалізації пропонуємо Вам ознайомитися з матрицею, що була створена нами на основі аналізу відповідей респондентів 3.2.

Моральні першочергові	Матеріальні першочергові
<ul style="list-style-type: none"> • Патріотизм • Толерантність • Подолання українофобії • Гідність 	<ul style="list-style-type: none"> • Демократія • Мирне життя • Свобода • Прозорість та протидія корупції • Права людини • Європейський розвиток держави • Розвиток громадянського суспільства
Моральні другорядні	Матеріальні другорядні
<ul style="list-style-type: none"> • Повага до людей • Єдність • Віра у Бога • Рівність • Відповідальність • Пацифізм • Національна гордість • Спокій 	<ul style="list-style-type: none"> • Волонтерство • Незалежність • Суверенітет • Гідні умови життя

Рис. 3.4 Матриця цінностей молоді після подій Революції Гідності

Завдяки зручній візуалізації ми маємо змогу чітко порівняти особливості того, як саме змінилися системи цінностей молоді під впливом подій Євромайдану. Як ми можемо бачити, загалом збільшилася кількість цінностей загальнодержавного рівня. Особливо кількісні зміни помітні по графам «матеріальні першочергові» та «моральні другорядні».

Для якісного аналізу ступеню впливу ціннісної системи Революції Гідності необхідно брати до уваги головні цінності Революції, які виокремлювали респонденти раніше. Серед матеріальних першочергових понять, які з'явилися у другій матриці, та були присутні у переліку головних цінностей Євромайдану, є: загальнолюдські та виборчі права, свобода (в тому числі від Росії), подолання корупції та прозорість влади, демократія й європейський розвиток держави. Незмінним залишилося згадування миру, а також жодного разу не було написано мілітаризму, або сили армії, які порівняно часто згадувалися раніше. Також значні зміни відбулися у графі «матеріальні другорядні», там з'явилися поняття «волонтерство», «незалежність» та «суверенітет». Також деякі явища, які раніше займали позиції у другорядних цінностях, змістилися на більш пріоритетні позиції.

У цілому, ми можемо робити висновок, що матеріальні цінності молоді змінилися під впливом саме ціннісної системи, яку пропагували учасники Євромайдану. Адже усі поняття, що називалися як головні цінності цієї історичної події, зустрічаються у матриці.

Моральні цінності також зазнали трансформації. Серед першочергових на заміну поняттям «любов та повага» (змістилася на першу позицію серед другорядних цінностей), були вказані: гідність, толерантність, подолання українофобії та патріотизм. Останні два були визначені респондентами в минулому як основні цінності Революції Гідності. Деякі з пунктів респонденти вказували у першому розділі опитування як загальні цінності, що були пропаговані учасниками Майдану.

Серед другорядних нематеріальних цінностей також спостерігаються кількісні та якісні зміни. Довіра до оточуючих, яка була вказана раніше як цінність, була замінена вісьмома пунктами, серед яких лише один був згаданий як основна цінність Революції Гідності – єдність. Як ми можемо бачити, ціннісна система Євромайдану, яку виокремили для себе респонденти, не мала значного безпосереднього впливу на моральні ціннісні системи опитуваних. Проте значні зміни все ж таки відбулися, їх природа може бути опосередковано пов'язана з подіями Майдану, або не бути усвідомленою респондентами. Цей вектор потребує окремого більш глибокого опрацювання, масштабніших опитувань для подальших досліджень.

Також всього четверо з респондентів вказали, що не мають чітко сформованих цінностей на цьому етапі життя. Утім, одна з респондентів вказала, що має ті ж цінності, що й до Революції Гідності, раніше вона зазначила, що події Євромайдану мали слабкий вплив на її особистісну систему цінностей. Це може свідчити про несформованість власної позиції відносно цієї події або про невідповідальне ставлення до опитування.

Ми сформувавши власні переліки матеріальних та нематеріальних цінностей загальнодержавного рівня на основі аналізу вже наявних і доступних в арсеналі психологів опитувальників М. Рокіча та Ш. Шварца, та запропонували респондентам обрати пріоритетні для них, також вони мали змогу доповнити список у пункті «Інше».

Кожен перелік цінностей складається з семи запропонованих нами, та одного пункту з вільною відповіддю, щоб респондент сам міг вказати важливу для нього цінність, і ми мали змогу оцінити недоліки кожного блоку питань та у подальшому додати до переліків ті цінності, що були вказані респондентами найчастіше. Проте цього разу лише двоє респондентів вирішили до переліку матеріальних цінностей додати пункти: гроші та захист інтересів України в усіх напрямках. Ми можемо припустити, що останній пункт може бути частково тотожним з поняттями «Мирне життя» та «Права людини», адже ці поняття спрямовані на оцінку зовнішньої (відсутність бойових дій) та внутрішньої

(конституційний захист прав людини та рівність для всіх) безпеки країни. Зазначений пункт «гроші» може в подальшому розглядатися нами як аспект розвитку фінансової сфери країни, що також є частиною цінності «Подолання корупції».

Списки були сформовані наступним чином: ми проаналізували цінності, що були оголошені учасниками та дослідниками Євромайдану, та співвіднесли їх з опитувальними шкалами М. Рокіча та Ш. Шварца, у результаті поєднання ми отримали перелік із 14 цінностей, який в подальшому розділили на дві групи: матеріальні та нематеріальні цінності. Серед представлених нами ціннісних орієнтацій відсутні особистісні поняття, представлені лише загальнодержавні цінності, ми розглядаємо можливість формування, в подальшому, особистісних ціннісних шкал у контексті даного опитування.

Тож, серед матеріальних цінностей сформувалася така ієрархія:

1. Мирне життя – 80%;
2. Розвиток громадянського суспільства й активна участь в ньому – 73,3%;
3. Права людини та їх підтримка – 73,3%;
4. Подолання корупції та прозорість – 42%;
5. Демократія – 65%;
6. Робота на блага суспільства (волонтерство) – 65%;
7. Європейський розвиток держави – 63,3%;
8. Інше: гроші, захист інтересів України в усіх напрямках – 3,4 %.

Респонденти обрали такі нематеріальні цінності:

1. Чітка та свідомо громадянська позиція (та можливість її висловити) – 78,3%.
2. Патріотизм – 75%.
3. Право робити власний вибір – 75%.
4. Гідність – 73,3%.
5. Взаємодовіра – 73,3%.

6. Індивідуальна та колективна свобода – 68,3%.
7. Подолання українофобії – 61,7%.

Також представники молоді вважають, що серед їхніх ровесників ідеї Революції Гідності:

1. Дуже актуальні – 20 %.
2. Актуальні – 38,3%.
3. Важко сказати – 21,7%.
4. Не актуальні - 16,7%.
5. Взагалі не актуальні – 3,3%.

Чверть респондентів (а саме – 20 людей) заповнювали третій розділ опитування, де ми визначали, що саме формує їхню систему цінностей. Ми отримали такі результати: 50% з них вважають, що їхні цінності формуються під впливом оточення, 45% – що медіаконтент, який вони споживають, впливає на формування особистісної системи цінностей. Менше за все впливають на молодь заяви та думки ньюзмейкерів – всього 30% респондентів з цим погодились, та майже всі (95%) погодились з тим, що самі вирішують що є для них цінністю, та не мають впливу інших на свою думку. Та всього 35% опитуваних не замислюються над тим, що саме формує їхні системи цінностей. На нашу думку, такий розподіл відповідей щодо факторів впливу на систему цінностей можна пояснити віковими особливостями психології наших респондентів – адже саме для молоді характерні прагнення до визнання власної незалежності, самостійності й унікальності.

Таким чином, на основі кількісного та якісного аналізу відповідей опитуваних, ми можемо бачити, що події Революції Гідності мали вплив на системи цінностей сучасної молоді. Іншим висновком, який можна зробити на даному етапі дослідження, є те, що молодь обирає для себе більше нематеріальних, тобто, моральних цінностей, адже у опитуванні із запропонованих варіантів в цілому було 305 голосів за нематеріальні, а за матеріальні – 296. Разом із тим, якщо просити опитуваних називати цінності,

які вони для себе виділяють як важливі, то більшість називає саме матеріальні чи конституційні поняття.

Взимку 2020 року нами було проведено пілотне дослідження з представленої теми. Ми зверталися до нерепрезентативної вибірки, щоб зрозуміти особливості створеної методики, побачити її основні недоліки та переваги. Як стверджують соціологи, зокрема, дослідник О. Богдан у дослідженні «Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження?», саме такий метод краще використовувати для проєктів, що у своїй основі поєднують якісно-кількісний підхід. Рік тому ми проводили опитування на широкому діапазоні – зверталися до різних вікових категорій та збирали статистику з різних регіонів України. Тож ми мали вибірку 76 людей віком від 16 до 45 років та з 18 областей України (Запорізька, Львівська, Миколаївська, Чернівецька, Закарпатська, Київська, Рівненська, Дніпропетровська, Житомирська, Одеська, Тернопільська, Сумська, Харківська, Хмельницька, Херсонська, Донецька та Закарпатська та півострів Крим).

Серед основних проблем, з якими ми стикнулися під час пілотного дослідження, були часті відмови від участі в опитуванні. Це було спричинено занадто детальною частиною «паспорту» опитування, де ми просили за бажанням вказати своє ім'я. Це свідчить про те, що люди загалом досить недовірливо ставляться до збору інформації стосовно себе. Також ми фіксували багато ворожих коментарів стосовно теми нашого дослідження від людей віком 30-35 років.

Тому на другому етапі нашого дослідження ми прибрати питання про регіон проживання й імена респондентів і звузили нашу вибірку до виключно мешканців Запорізької області віком 18-31 років. Окрім того, ми видалили запитання з нульового розділу та залишили там лише інформацію про вік і стать учасників, тому що саме ця інформація є для нас важливою під час аналізу результатів. Рівень довіри до опитування цього разу був вищим. Ми провели повторне опитування з питаннями першого дослідження та виявили

необхідність у подальшому конкретизувати та розширити питання з відкритими відповідями.

Ми дійшли висновків: необхідно просити респондентів пояснювати, що саме вони мають на увазі під різними поняттями та розшифровувати їхнє бачення матеріальних та нематеріальних цінностей. Також, у майбутньому, на основі матриць, що ми маємо зараз, необхідно розширити списки цінностей, серед яких ми пропонуємо обирати відповіді респондентам. Більше того, варто додати питання для пояснення позицій опитуваних після питань, де є вибір чи шкали. Наприклад, пояснення необхідне після питання «На твою думку, наскільки актуальні серед твоїх ровесників цінності Революції Гідності?» – потрібно буде додати питання з розгорнутою відповіддю: «Чому ти обрав саме такий показник на шкалі?».

Більш репрезентативна вибірка дала змогу чіткіше відслідковувати актуальні цінності серед представників конкретної вікової категорії. Ми можемо прослідковувати таку тенденцію: зі звуженням категорії людей, що ми опитуємо, звужуються контекст цінностей, що вони вказують. Також є значна різниця у територіальних особливостях респондентів – в деяких регіонах панівні місця займають цінності, що не притаманні іншим. Наприклад, жителі Київської області на перші позиції ставили Бога та можливість спілкування з ним, а жителі Чернівців та Львову наголошували на можливості навчання та інтелігентності як фундаментальним цінностям. Саме тому краще звужувати аудиторію респондентів задля покращення та точності результатів.

У другому етапі нашого дослідження ми покращили вибірку з дотриманням гендерного балансу. У цьому дослідженні ми маємо майже рівнозначну кількість жіночих та чоловічих відповідей (41 та 39 відповідно), у той час як у попередньому варіанті ми мали значну кількісну перевагу жіночих відповідей (всього – 23 чоловічих відповіді від загальних 76).

Також важливо брати до уваги фактор сьогоденних подій у країні. Пандемія COVID-19 значним чином вплинула на особистісні системи цінностей людей і захопила інформаційний простір.

В майбутньому важливо розширити третій розділ опитування, зробити його обов'язковим для усіх респондентів. Необхідно дізнатися, що на думку опитуваних впливає на їхні системи цінностей.

Наразі ми змогли порівняти минулорічні результати з тими, що отримали у цьому дослідженні. Результати порівняння першочергових цінностей виклали у таблицю для більш наочної демонстрації змін.

Таблиця 3.1

Порівняння результатів опитування (першочергові цінності)

Питання опитувальника	Результати 2020 року	Результати 2021 року
Перелік найважливіших Цінностей (у спадному порядку)	<p>Матеріальні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Благополуччя/добробут 2. Свобода 3. Мир 4. Рівні права 5. Навчання 6. Турбота про оточення (волонтерство) 7. Кар'єра 8. Здоров'я <p>Моральні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сім'я/рідні 2. Саморозвиток/самореалізація 3. Гармонія 4. Чесність 5. Друзі 6. Бог/віра 7. Любов 8. Щастя 9. Справедливість 10. Доброта 11. Взаєморозуміння 	<p>Матеріальні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Рівність 2. Свобода 3. Кар'єра 4. Благополуччя/добробут 5. Мир <p>Моральні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сім'я/рідні 2. Любов 3. Саморозвиток 4. Повага (до інших та по відношенню до себе) 5. Гармонія (усередині себе та зі світом) 6. Дружба 7. Патріотизм 8. Життя

Продовження таблиці 3.1

<p>Перелік цінностей Революції Гідності (у спадному порядку)</p>	<p>Матеріальні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Свобода 2. Незалежність (в тому числі від Росії) 3. Боротьба з корупцією/прозорість 4. Права людини 5. Європейське майбутнє України <p>Моральні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Єдність 2. Гідність 3. Патріотизм 4. Взаємодопомога 5. Чесність 6. Справедливість 	<p>Матеріальні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Свобода 2. Звільнення від агресора 3. Боротьба за корупцією/прозорість 4. Демократія <p>Моральні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Патріотизм 2. Гідність 3. Повага 4. Життя
--	---	---

Як ми можемо простежити, при майже рівнозначних за кількісними показниками вибірках, кількість згаданих цінностей значним чином відрізняється.

Представники більш різноманітної вікової вибірки вказали більше цінностей як особистісних, так і Революції Гідності. Також варто відмітити, що загалом цінності, які вказали респонденти у 2021 році збігаються із тими, що вказали у 2020, проте змінюється загальна ієрархія. Так, наприклад, в обох випадках свобода залишається на другому місці по важливості, а рівність та кар'єра займають першочергові позиції серед молоді, на відміну від минулого року. Також серед першочергових матеріальних цінностей молоді у 2020 року немає навчання, турботи про оточення (волонтерство займає другорядні позиції) та здоров'я.

Серед моральних цінностей також є деякі відмінності, проте все ще першочерговими для молоді є сім'я та рідні. Друге місце займає любов, яка раніше була на нижчій позиції. Серед моральних першочергових цінностей у

молоді відсутні: взаєморозуміння, доброта, справедливість, щастя, Бог/віра, чесність. Проте з'явилися такі позиції: патріотизм, життя, та повага до себе та оточуючих.

Також відбулися незначні зміни у сприйнятті цінностей Революції Гідності. Серед матеріальних цінностей молодь у 2021 році не виокремила європейське майбутнє України та права людини, натомість встановила на важливе місце поняття демократії, якого раніше у переліку не було. Серед моральних цінностей збереглися поняття патріотизму та гідності, навіть більше – вони посіли більш високі позиції. Проте також відсутні такі пункти, як єдність, взаємодовіра та чесність. Натомість же представники молоді вказали життя та повагу як загальні цінності Революції Гідності.

Важливо брати до уваги вікові розбіжності у вибірках, що ми порівнюємо. У 2020 році, під час пілотного дослідження, ми отримали всього 72,1% результатів у віковій категорії 20-35 років, на яких було направлено дослідження, у той час як цей варіант опитувальника заповнили виключно особи віком 18-31 року. До того ж, у попередньому дослідженні не було дотримано гендерного балансу. Саме через це, а також через регіональні особливості мешканців України, можуть спостерігатися такі розбіжності у представлених цінностях.

Ми пропонуємо також порівняти головні цінності Революції Гідності, які виокремлювали для себе учасники опитування у 2020 році та зараз. Порівняльну таблицю представлено нижче.

Таблиця 3.2

**Порівняння головних цінностей Революції Гідності, на основі
результатів опитування**

	Результати 2020 року	Результати 2021 року
Матеріальні цінності	Свобода (та незалежність від Росії); Мир; Європейський вектор розвитку України; Покращення економіки; Демократія; Права людини.	Права (загальнолюдські та виборчі); Свобода (та незалежність від Росії); Подолання корупції; Прозорість влади.
Нематеріальні цінності	Єдність; Краще майбутнє; Гідність; Патріотизм.	Патріотизм; Подолання українофобії; Єдність.

Знову спостерігається тенденція до зменшення кількості перелічених цінностей зі звуженням опитуваної вибірки. Та загалом зміст їх не змінюється. Єдиним винятком є те, що у матеріальних цінностях представники молоді у 2021 році не виокремлюють поняття миру, демократії, покращення економіки та європейський вектор розвитку України, а прозорість влади та подолання корупції як цінності, що пропагували учасники Революції Гідності). Також серед моральних цінностей зникло поняття кращого майбутнього, його позицію посіла необхідність подолання українофобії. Окрім цього, серед першочергових цінностей Євромайдану молодь не вказала гідність. Проте важливо наголосити на тому, що респонденти у 2021 році на пріоритетні місця поставили більше загальнодержавних та конкретизованих цінностей.

Зараз ми можемо говорити про те, що другий етап проведення методики дав більш валідні результати, ми можемо робити висновок, що звуження аудиторії опитуваних дозволяє зробити більш достовірні висновки та чіткіше сформувати матриці. На другому етапі дослідження ми побачили позитивні та негативні аспекти нашого опитування. Також, ми мали змогу проаналізувати та порівняти відповіді респондентів у різні роки проведення дослідження, в перспективі наш порівняльний аналіз може бути корисним у вигляді окремого дослідження, або бути імплементований у розвиток методики «Матриця цінностей» задля її удосконалення та розширення. Наше опитування дає змогу отримати досить широкий спектр відповідей респондентів та сформувати висновки, що будуть важливими не тільки в контексті розвитку ціннісних орієнтацій загальнодержавного рівня, а також і особистісних ієрархій цінностей українців.

Проте методика все ж потребує корегувань в подальшому. Перш за все, ми плануємо розширити змістовні блоки другий та третій. Та зробити третій блок обов'язковим для всіх опитуваних. Також, можливо, доцільно опитувати стосовно цінностей Революції Гідності тих респондентів, хто відповів негативно на питання про вплив цінностей на його особистісну систему. Адже можливий варіант неусвідомлення впливу подій на особистість. Деяким представникам молоді складно аналізувати аспекти впливу на себе оточуючого світу, адже не у всіх представників цієї вікової групи розвинута можливість рефлексії. Також респонденти можуть несвідомо брехати у відповіді на деякі питання через потяг бути соціально бажаним серед представників своєї соціальної групи або через власне небажання прийняти факти впливу деяких подій на формування власної особисті. Саме для аналізу таких вірогідностей, на нашу думку, у методику потрібно додати питання для аналіз «шкали брехні». Це допоможе відстежувати правдивість відповідей та в подальшому більш чітко формувати «Матрицю цінностей», адже ми матимемо достовірні та усвідомленні відповіді, та мінімізуємо кількість погрешностей.

Також для більш достовірного формування у респондентів відповідей, на нашу думку, необхідно актуалізувати у пам'яті опитуваних подій Революції Гідності. З плином часу наша свідомість може прибирати з пам'яті та актуальних станів деякі події та спогади. Особливо це стосується представників молоді, адже багато з опитуваних нами у час коли відбувався Євромайдан були ще дітьми. Так, наприклад, п'ятеро з опитуваних нами цього року, зазначили що не знають якими були головні цінності, що пропагували учасники Революції Гідності. Ми можемо припустити, що це може бути пов'язано з віком опитуваних під час подій Євромайдану, або з тим, що у них не сформований погляд на ці події та їх результати.

Також можна припустити, що деякі респонденти невідповідально віднесли до заповнення опитувальника. Це може бути пов'язано з форматом методики. В майбутньому краще проводити опитування в аудиторіях у невеликих групах, щоб у респондентів було більш серйозне ставлення до своїх виборів, та менша вірогідність відволікатися на сторонні подразники.

Крім цього важливо розширити блоки, та додати питання з розгорнутими відповідями після кожного питання з вибором відповіді. Це дасть змогу краще визначити мотиви респондентів та проаналізувати достовірність їхніх відповідей, та в подальшому ще покращити методику, наприклад додати цінності, що відсутні в переліках але є важливими для представників молоді.

Після проведення ще декількох опитувань у розгорнутому форматі ми плануємо фінальне опитування на великій однорідній виборці – з метою остаточного формування «Матриці цінностей». Під час проведення фінального опитування респондентам буде представлено виключно шкали с переліками цінностей, які були сформовані під час попередніх досліджень, а також будуть прийматися до уваги усі недоліки, що визначені на даному етапі та будуть визначені на подальших етапах.

ВИСНОВКИ

Складність розуміння такого явища, як цінності пов'язане, зокрема, із відсутністю його уніфікованого визначення. Поруч із поняттям цінностей і моральних орієнтирів науковці виділяють поняття «аксіосфера», яку розглядають як окрему частину суспільства, в якій сконцентровані всі духовні та світоглядні складники. Розрізняють поняття аксіосфери держави.

Дослідження еволюції національної аксіосфери привело нас до висновків, що кожен її окремий етап пов'язаний із конкретним історичним періодом. Усього ми виокремили 10 етапів розвитку ціннісних пріоритетів українців упродовж історії, включно з останнім, яким, на нашу думку, є період Революції Гідності. Фундаментальними ціннісними орієнтирами для українців є поняття свободи, національної ідентичності, миру, міжкультурних і міжнародних зв'язків та єдність.

Теоретичний аналіз джерел показав, що в основу ідеології Революції Гідності лягли такі цінності: воля, боротьба з корупцією та прозорість влади, розбудова громадянського суспільства, права людини, європейський вектор розвитку держави, гідність, справедливість, патріотизм, єдність тощо.

Нами було проаналізовано методики М. Рокіча та Ш. Шварца для дослідження ціннісних систем особистостей. Під час створення нашого опитувальника ми спиралися на їхні методики «Ціннісні орієнтації» та «Ціннісний опитувальник» відповідно. Нами було проаналізовано визначення поняття цінності, та особливості цього терміну у рамках кожної з теорій. Ми зосередили увагу на необхідності розмежовувати складові ціннісної системи особистості, адже саме завдяки індукційному аналізу (перехід від окремих понять до формування загальних закономірностей) можливо у даному випадку більш детально та широко дослідити зміст особистісних ціннісних орієнтирів людини. Також, ми дослідили недоліки та переваги кожного з методів, та

визначили для себе пріоритетні особливості шкал, які використовували для формування власних переліків цінностей, які пропонували респондентам.

Для формування блоків «Матриці Цінностей» ми спиралися на матрицю Ейзенхауера, адже в рамках нашого дослідження було важливо виокремити саме першочергові та другорядні цінності для розуміння ціннісних пріоритетів сучасної молоді, та їхнього подальшого дослідження та аналізу. Формування вектору «матеріальне – моральне» дає змогу усвідомлювати яке пріоритетне направлення цінностей превалює у представників молоді.

Таким чином, аналізуючи результати матриці ми маємо змогу робити висновки не тільки про особистісні орієнтації людей, а й аналізувати ступінь розвитку загальнодержавних цінностей у представників цієї вікової категорії. Та ступінь впливу подій у країні на вектори змін у ціннісних орієнтаціях громадян.

Нами було проаналізовано визначення цінностей, які вказували респонденти під час заповнення опитувальника. Ми розглянули особливості визначення понять у психологічних та загальноукраїнських словниках, та в рамках нашого дослідження обґрунтували причетність названих цінностей до тих векторів, до яких вони належать у фінальній версії «Матриці цінностей».

Було проведено два етапи власного психологічного дослідження стосовно впливу Революції Гідності на матрицю цінностей сучасної молоді у 2020 та 2021 роках. У пілотному етапі дослідженні взяли участь люди віком від 16 до 48 років, у другому етапі молодь віком від 18 до 31 року. Під час процедури індивідуальної роботи вони мали пройти анкетування, що складалося з кількох розділів і відповісти на питання з закритими та відкритими типами відповідей. У результаті досліджень нам вдалося сформуванати відповідно дві загальні матриці цінностей молоді, а також – матриці цінностей Революції Гідності. Після цього результати порівнювалися та було зроблено висновок про часткове підтвердження впливу Євромайдану на цінності молоді. Крім того було проведено порівняльний аналіз результатів двох опитувань та виокремлено спільні та відмінні групи цінностей серед представників вікових груп.

Серед матеріальних першочергових цінностей у дослідженні 2020 року пріоритетними є благополуччя (добробут), свобода та мир; другорядних – добробут держави, місце у суспільстві та екологія. Серед моральних першочергових домінують родина (рідні), саморозвиток (самореалізація) та гармонія; а у другорядних – взаємоповага, творчість, співчуття. Серед нематеріальних першочергових цінностей молоді за результатами другого етапу опитування у 2021 році: сім'я (родина), любов (кохання) та саморозвиток, серед другорядних домінуючі позиції займають – друзі, патріотизм та життя. Також респонденти вказали наступні матеріальні першочергові цінності – рівність (загальне поняття та рівність прав людей), свобода та кар'єра. Матеріальні другорядні цінності представлені добробут, благополуччя та мирне життя.

Представники нерепрезентативної вибірки, що брали участь у нашому пілотному анкетуванні, визначили матрицю цінностей Революції Гідності таким чином: матеріальні першочергові цінностей пріоритетними є свобода, незалежність (у тому числі від Росії) та боротьба з корупцією; другорядні – демократія, розбудова громадянського суспільства, мир; моральні першочергові – єдність, гідність, патріотизм; моральні другорядні – боротьба з українофобією, розвиток національної самосвідомості та надія на краще майбутнє. Респонденти, що ввійшли до складу більш однорідної вибірки показали наступні результати: серед матеріальних першочергових цінностей панівні позиції зайняли свобода (звільнення від агресора), подолання корупції та прозорість влади, а також демократія (можливість вибору); серед другорядних проєвропейський розвиток України, розвиток української державності, та права людини. Серед моральних цінностей Революції Гідності вдалося виокремити наступні першочергові: патріотизм, гідність та повага. Другорядні моральні цінності представлені такими поняттями як: життя, гордість та любов.

Зазначимо, що на основі цих досліджень ще не можна робити висновки про всю молодь, оскільки вибірки не є репрезентативними, а склад

опитувальника потребує змін. Утім, наші дослідження є корисними у кількох моментах. По-перше, ми фіксували відмови у проходженні анкети та звернули увагу, що молодь вікової групи 25-35 років менш охоче погоджується на участь у дослідженні; реакція деяких із них була негативною, навіть ворожою. На нашу думку, подібні відмови можуть свідчити про певний настрій у суспільстві та низький рівень довіри до опитувань. По-друге, у ході проведення пілотного дослідження ми з'ясували, що є необхідність детального розкриття понять матеріальне/нематеріальне, оскільки часто респонденти їх трактували по-своєму, цей аспект також підтвердився на другому етапі дослідження. Досить цікавим і корисним для майбутніх досліджень є відкриті відповіді респондентів, зокрема, на запитання про власний погляд на цінності та власне сприйняття цінностей Революції Гідності. Тож в майбутньому опитувальник буде більш розширеним та матиме більш глибокі запитання. По-третє, ми з'ясували необхідність впровадження шкали брехні у опитувальник, адже під час детального аналізу відповідей респондентів ми виокремили деякі неточності у їхніх відповідях, що може свідчити про несерйозне відношення до опитування або вплив на респондента ефекту соціальної бажаності. Задля уникнення чи зменшення в подальшому неточних відповідей методика буде покращена та розширена.

Також важливим спостереженням є послідовність, схожість та відмінність деяких цінностей у респондентів першого та другого етапу дослідження, що є цікавим для дослідження та аналізу.

Отже, гіпотезу на даному етапі нашого дослідження можна вважати підтвердженою лише частково і виключно на прикладі досліджуваних нами груп.

У майбутньому ми плануємо продовжити вивчення впливу цінностей Революції Гідності на аксіосферу України. При подальшому вивченні цієї теми буде додано глибоке опитування окремих респондентів, а також ми ретельніше підійдемо до створення вибірки, зробивши її більш ширшою та збалансованою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асанова А. Готовність інститутів громадянського суспільства до демократії участі. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер. : Державне управління, Київ, 2013. Т. 214. Вип. 202. С. 37-41.
2. Бедрій М. Додержавне право східних слов'ян: проблеми становлення та напрями регулювання. *Вісник Львівського університету*. Сер. : Юридична. 2014. Вип. 59. с. 50-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2014_59_9 (дата звернення: 20.11.2021).
3. Березянська А., Матяж С. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету*
4. Вандьо С., Ярмол Л. В. Поняття, значення свободи та її взаємозв'язок із правом : *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки № 825, 2015,. С. 252-257
5. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <http://surl.li/ahwgo> (дата звернення: 04.12.2021)
6. Верстюк В. Українська революція 1917-1921 рр. URL: <https://bit.ly/2Sp5uqj> (дата звернення: 25.04.2020).
7. Весельська Л. Роль соціальних цінностей у збереженні безпечного розвитку суспільства. *Вісн. кн. палати*. 2008. № 9. С. 42-45.
8. Ворончук І. Родина в XVI–XVII ст.: брати у внутрішніх взаємостосунках (за матеріалами Волині). Україна і Велике князівство Литовське в XIV-XVIII ст.: політичні, економічні, міжнародні та соціокультурні відносини в загальноєвропейському вимірі : тези доповідей V Міжнародної наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 50–54.
9. Горбатюк С. Теорія цінностей як методологічна основа аксіології соціогуманітарної безпеки. *Вісник Національної академії державного*

управління при Президентові України. 2016. № 4. (Серія «Державне управління»). С. 22

10. Гордієнко М. Цінності майдану як складова модерного націогенезу. URL: <https://bit.ly/2SiSEcX> (дата звернення: 25.04.2020).

11. Грабовська І. М., Грабовський С. І. . Взаємодопомога. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=33902 (дата звернення: 04.12.2021)

12. Губа О. Н., Павлюк О.Г. Особливості формування ціннісних орієнтацій у підлітковому віці. Проблеми сучасної психології : збірник наук. Праць, Запоріжжя, 2016. С. 43-48.

13. Деркач А. О. Акмеологічний словник URL: <http://medbib.in.ua/akmeologicheskiy-slovar.html>

14. Домановський А. Періодизація історії України. URL: <https://bit.ly/3byTJ85> (дата звернення: 25.04.2020).

15. Екологія людини за ред. Рябініної О.В., Харків, 2019. 31 с.

16. Жовтобрюх М. Ідеї гуманізму в українському праві Київської Русі. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2000. № 10. С. 151-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2000_10_31 (дата звернення: 25.04.2020).

17. Зазимко О. Формування життєвих цінностей у юнацькому віці: психологічні особливості *Вісник національного торгово-економічного університету*. Київ, 2012. № 4. С. 89-104.

18. Запорізькі козаки: громадянські цінності та політична самосвідомість. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/12050/> (дата звернення: 18.11.2021).

19. Індекс сприйняття корупції 2019. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/> (дата звернення: 25.04.2020).

20. Історик Ярослав Грицак розповів, чому Україні потрібна нова революція. URL: <https://bit.ly/3cW2qcV> (дата звернення: 25.04.2020).

21. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості: монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018, 512 с.

22. Кисельова В., Українець О. Цінності – ключ до політичної модернізації України. URL: <https://bit.ly/3kPcQBD> (дата звернення: 18.11.2021).

23. Кобля М. Цінності державного управління. URL: <http://www.akademy.gov.ua/ej/ej1/txts/KOBYA.htm> (дата звернення: 18.11.2021).

24. Лешенок У. С. Емпірична ідентифікація політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей в українському суспільстві : дис. канд. соц. наук : 22.00.02. Київ, 2020. 192 с.

25. Лісовий В. С. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=34699 (дата звернення: 04.12.2021)

26. Лозинський А. Революція гідності. URL: <https://bit.ly/2Wsauij8> (дата звернення: 25.04.2020).

27. Лозовой В. Історія української культури : підручник. Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". Харків, 2013. 367 с.

28. Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності / упоряд. Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко. К. : К.І.С., 2015. 320 с., іл.

29. Максименко О. Г. Внутрішня депривація та її діагностика. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 12: Психологічні науки, 2012, С. 142-147.

30. Матриця Ейзенхауера URL: <http://www.management.com.ua/blog/3483> (дата звернення 15.10.2021)

31. Молоде покоління повалило Леніна – ми маємо знищити Путіна і побудувати ефективну державу. URL: <https://bit.ly/3eZEEYY> (дата звернення: 25.04.2020).

32. Муляр В. Громадянське суспільство в Україні: до питання про політичну інституціоналізацію. Історичні і політологічні дослідження. 2019. Випуск № 2 (65). С. 96-106.

33. Оборотов Ю., Горобець К. Аксіосфера держави. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2017. Т 2. Філософія права. С. 21–24.

34. Опорний конспект лекцій з дисципліни: «Міжнародний та міжкультурний менеджмент». URL: http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/8866/2/fmbm_kme_sme_dmmm_LEK.pdf

35. Павліченко А. Ціннісні орієнтації як установка на продуктивну пошукову діяльність студентів-психологів. Психологія і суспільство. 2003. № 4. С. 119-127.

36. Портал МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news> (дата звернення: 25.04.2020).

37. Права людини в Україні — 2014. Доповідь правозахисних організацій / За ред.: О. А. Мартиненка, Є. Ю. Захарова / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 340 с.

38. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 25 серп. 2015 р. № 501/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015> (дата звернення: 25.04.2020).

39. Публічний електроний словник української мови. Любов. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/%D0%BB%D1%8E%D0%B1%D0%BE%D0%B2>

40. Революція Гідності 2013 – 2014 рр. та агресія Росії проти України: навчально–методичний посібник / Палій О., Головка В., Черевко О., Якішевський С. Київ: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2015. 34 с.

41. Романюк Р. Символи Майдану. URL: <https://bit.ly/2KVocBL> (дата звернення: 25.04.2020).
42. Руденко Ю., Губко О. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність. Київ: МАУП, 2007. 384 с.
43. Сас П. М.. Запорозьких козаків система цінностей. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е — Й. 672 с.
44. Серебро М. Сучасна держава як цінність: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юридичних наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 24 с.
45. Синявський В.В., Сергєєнкова О.П. Психологічний словник / За ред.. Н.А.Побірченко. Київ, 2007. 336 с.
46. Смутко А. Журналісти-розслідувачі про свою роботу: після Майдану розслідування діють. URL: <https://bit.ly/2Z9NVN0> (дата звернення: 25.04.2020).
47. Соціологія. 2013. Т. 225, Вип. 213. С. 27-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2013_225_213_7"
48. Стасевська О. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. № 1. С. 62-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2014_1_10 (дата звернення: 18.11.2021).
49. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах / Авт. колектив : М. І. Михальченко (керівник) та ін. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. 336 с.
50. Тарапон О. Ціннісні орієнтири в Україні в умовах формування тоталітарного менталітету 1920 – 1930-х рр.. *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2017. № 2. С. 9–25

51. Тищик Б. Історія держави і права України : академічний курс : підручник / проф. Б. Тищик, проф. І. Бойко. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Київ : Ін Юре, 2015. 807 с.

52. Ткаченко А. М. Професійний розвиток персоналу—нагальне завдання сьогодення. *Економічний вісник Донбасу*, 2014, С.194-197.

53. Толерантність як ознака високого духовного розвитку суспільства <https://www.pdau.edu.ua/news/tolerantnist-yak-oznaka-vysokogo-duhovnogo-rozvytku-suspilstva>

54. Україна втридцяте відзначає День Незалежності. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/08/20/ukrayina-vtrydczyate-vidznachaye-den-nezalezhnosti/> (дата звернення: 18.11.2021).

55. Україна після Євромайдану: досягнення та виклики / Ред. О. Гарань, М. Яковлев. Київ: Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2015. 132 с.

56. Українські землі у складі Російської імперії 18-19 століття. URL: <https://bit.ly/3aEdf1B> (дата звернення: 25.04.2020).

57. Фурман А.А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: [монографія] / Анатолій Анатолійович Фурман. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. – 508 с

58. Фурманюк М. Політичні цінності у форматі державної ідеології як стратегії розвитку сучасного українського суспільства. Наукові записки: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса. 2010. Вип. № 5 (49). С. 269 – 277.

59. Холоднюк С. Розуміння соціально-правової цінності людини у період Київської Русі. Публічне право. 2017. № 2. С. 283-290. URL: <https://bit.ly/3eQDzJq> (дата звернення: 25.04.2020).

60. Цілі сталого розвитку URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>

61. Черкас Б. До питання про місце та роль ВКЛ в історії України. Україна і Велике князівство Литовське в XIV-XVIII ст.: політичні, економічні, міжнаціональні та соціокультурні відносини в загальноєвропейському вимірі :

тези доповідей V Міжнародної наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 11–14.

62. Шайгородський Ю. Цінності як детермінанти суспільного розвитку. Сучасна українська політика. Вип. № 26. К. : Центр соціальних комунікацій, 2012. С. 219-228.

63. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с

64. Янкина Н. Аксиология и инноватика образования. URL: <http://www.openport.ru/axiology/docs/5/4.pdf> (дата звернення: 25.04.2020)

65. Freedom House про злочини на ґрунті ненависті в Україні. URL: <https://bit.ly/3p6Ma0g> (дата звернення: 25.04.2020).

66. Schwartz S. H., Cieciuch J. Chapter 8 Values. The ITC International Handbook of Testing and Assessment. Oxford university press, 2016. P.106-119.

ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ АНКЕТИ**Розділ 1 з 5***Дослідження цінностей молоді*

Вітаємо, друзі!

Перед вами - анкета на виявлення основних ціннісних орієнтацій. Запитання тут будуть комбінованого типу: як відкриті (де треба написати власну думку), так і закриті (з уже готовими варіантами). Зауважу, що заповнювати її треба спокійно, неквапливо. Обдумайте ваші відповіді саме стільки часу, скільки необхідно для усвідомленого та точного результату.

Ваша участь надзвичайно важлива!

1. Вкажи свою стать

Жіноча

Чоловіча

2. Вкажи свій вік

Розділ 2 з 5*Інструкція*

Перед тобою - інструкція. Прочитай її, будь ласка, уважно та вдумливо.

Зараз я пропоную тобі пройти невелике опитування для можливості оцінити вплив Революції Гідності на формування системи цінностей молоді. Відповідай на запитання максимально щиро та намагайся прислуховуватися до свого стану в цей момент. Запитання будуть комбінованого типу (відкриті та закриті). Відповіді на запитання відкритого типу можуть бути будь-якими за обсягом.

І ще один момент: неправильних відповідей в анкеті немає, адже нам хочеться дізнатися саме вашу особисту думку.

Отже, чи погоджуєшся ти давати достовірну, коректну інформацію?

Так, я погоджуюся надавати достовірну, коректну інформацію.

*

Підтверджую.

Розділ 3 з 5

Загальні уявлення про цінності

1. Дай, будь ласка, своє визначення поняття "Цінності".

2. Цінності посідають важливе місце у моєму житті.

Так

Ні

3. Дай, будь ласка, перелік найважливіших для тебе цінностей (у спадному порядку). Наприклад, саморозвиток, гармонія всередині себе, рівність у всьому світі...

4. Як ти вважаєш, чи впливають на формування людських цінностей те, що відбувається всередині країни? (наприклад, війна, карантин, революції...)

Так

Ні

5. А чи впливають (впливали б) перелічені у запитанні вище події (наприклад, війна, карантин, революції...) на особисто твої цінності?

Абсолютно так

Скоріше, так

Важко сказати

Скоріше, ні

Абсолютно ні

6. Назви цінності Революції Гідності.

7. Чи вважаєш ти, що цінності Революції Гідності вплинули на систему твоїх особистих цінностей?

Абсолютно так

Скоріше, так

Важко сказати

Скоріше, ні

Абсолютно ні

Після розділу 3 форма адаптується – переходить або на 4, або на 5 розділ

Розділ 4 з 5 (Якщо відповіли абсолютно так чи скоріше, так)

Вплив цінностей Революції Гідності на формування твоєї матриці цінностей: деталі

1. Наскільки сильним ти вважаєш вплив цінностей Революції Гідності на свою систему цінностей?

Слабким

1

2

3

4

5

Дуже сильним

2. Чи слідкував/слідкувала ти за подіями Євромайдану?

Так, особисто (був/була свідком, учасником/учасницею)

Так, слідкував/слідкувала у медіа, спілкувався/спілкувалася з очевидцями, знаю з розповідей

Ні

3. Наскільки тобі були близькі ідеї, які пропагували учасники Євромайдану?

Зовсім не близькі

1

2

3

4

5

Поділяв повністю

4. Що ти особисто виділяв для себе як головну цінність Євромайдану?

5. Які цінності загальнодержавного рівня були для тебе в пріоритеті до Революції Гідності?

6. Які цінності загальнодержавного рівня стали для тебе пріоритетними після Революції Гідності?

7. Які з цих цінностей для тебе є найважливішими? (матеріальні)

Європейський вектор розвитку держави

Розвиток громадянського суспільства й активна участь у ньому

Демократія

Робота для блага суспільства (волонтерство)

Мирне життя

Подолання корупції та прозорість

Права людини, їх підтримка

Інше...

8. Які з цих цінностей для тебе є найважливішими? (нематеріальні)

Чітка, свідомо громадянська позиція (й можливість її висловити)

Патріотизм

Індивідуальна та колективна свобода

Право робити власний вибір

Гідність

Взаємодовіра

Подолання українофобії

Інше...

9. На твою думку, наскільки актуальні серед твоїх ровесників цінності Революції Гідності?

Взагалі не актуальні

1

2

3

4

5

Дуже актуальні

Розділ 5 з 5

Що формує твої цінності?

1. Мої цінності формуються під мого впливом оточення.

Так

Ні

2. Мої цінності формуються під впливом медіаконтенту, який я споживаю (кіно, телебачення, Інтернет, блоги, відеоігри тощо).

Так

Ні

3. Мої цінності формуються під впливом заяв або зразка ньюзмейкерів (політиків, відомих осіб тощо).

Так

Ні

4. Я сам вирішую для себе, що для мене є цінністю, а що - ні. Ніхто не зчиняє впливу на мою систему цінностей.

Так

Ні

5. Я не замислююся про те, що саме формує мої цінності.

Так

Ні

Декларація
академічної доброчесності
здобувача освітнього ступеня магістр
ЗНУ

Я, Чернова Вікторія Василівна, студентка ІІ курсу магістратури, денної форми навчання, факультету соціальної педагогіки та психології, спеціальність психологія, адреса електронної пошти parkwayway333@gmail.com

- підтверджую, що написана мною дипломна робота на тему «Взаємозв'язок цінностей Революції Гідності і національної ідентичності українців в юнацькому віці» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (керівник) _____